

MÉLANGES ASIATIQUES

TIRÉS DU

BULLETIN

DE

L'ACADÉMIE IMPÉRIALE DES SCIENCES

DE

ST. - PÉTERSBOURG.

TOME V.

LIVRAISON 5.

ST. - PÉTERSBOURG, 1867.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des sciences:

à **St.-Petersbourg**

à **Riga**

à **Leipzig**

MM. Eggers et Cie, H. Schmitz-
dorff et J. Issakof,

M. N. Kymmel,

M. Léopold Voss.

Prix: 50 Cop. arg. = 17 Ngr.

30 November
12 December 1866.

**Chronologisches Verzeichniss der seit dem Jahre
1801 bis 1866 in Kasan gedruckten arabischen,
türkischen, tatarischen und persischen Werke,
als Katalog der in dem asiatischen Museum
befindlichen Schriften der Art, von B. Dörn.**

Das Gouvernement Kasan zählt bekanntlich eine sehr bedeutende Anzahl tatarischer Einwohner — 442,349 (in der Stadt Kasan selbst 9,053) bei 687 Moscheen und 408 Schulen (Medresen) Sie gehören zum Ressort des Mufti von Ufa, welcher im Ganzen 2,074,182 Seelen, 3550 Moscheen und 1569 Schulen umfassen soll. Wenn jene Einwohner sich auch nicht gerade mit der Wissenschaft nach europäischen Begriffen beschäftigen, so hat es unter ihnen doch immer einzelne Individuen und namentlich aus dem geistlichen Stande (Mulla's) gegeben, welchen das Studium der in der Überschrift genannten Sprachen nicht fremd blieb. Sie werden dazu schon durch ihren Glauben hingeleitet, dem zufolge sie namentlich des Arabischen nicht entbehren können. Ihre Muttersprache aber ist das Tatarische und auch das Persische wird in ihren Schulen nicht ganz vernachlässigt. So ist es denn gekommen, dass es unter ihnen Mehrere gegeben hat, welche selbst durch literarische Arbeiten bekannt ge-

worden sind, z. B. Saïd, und Ibrahim Chalfin († 1828), Mahmudov, Mulla Husain Fais - Chanov († 1866) u. A.

Es konnte nicht fehlen, dass die Tataren, welche inmitten der russischen Bevölkerung lebten und mit ihr in beständigem Verkehr waren, sich von der Nützlichkeit des Bücherdruckes überzeugten. Sie mussten wohl einsehen, wie das gedruckte Exemplar eines morgenländischen Werkes einer Handschrift vorzuziehen sei, zumal die von tatarischen Abschreibern gelieferten Abschriften sehr häufig von vielen Fehlern nicht frei sind. Auch konnte es ihnen nicht entgehen, wie leicht ihre Schriften durch den Druck verbreitet und Jedem zugänglich gemacht werden konnten, während eine solche Verbreitung durch Abschriften geradezu unmöglich war; vergl. Beilage I. Und hatten sie sich einmal entschlossen den auf Verfügung der Regierung gedruckten Koran zu gebrauchen und dann ihn selbst zu drucken, so konnte auch dem Drucke anderer Werke weiter kein Gewissenshinder- niss mehr entgegenstehen. So sind die von d. J. 1787 an auf Befehl der Kaiserin Katharina II. in der Senatsdruckerei zu St. Petersburg gedruckten Korane nicht ohne Einfluss und Erfolg geblieben ¹⁾.

1) Die Stempel, welche zu diesen Ausgaben geschnitten wurden, dienten auch zum Abschlag der Matrizen, die jetzt noch in Kasan befindlich sind und mit denen jetzt der Koran gedruckt wird; nur sind die Vocalzeichen zu meiner Zeit neu angefertigt und auf einen schmälern Kegel gegossen worden. Die arabischen Matrizen wurden im Jahre 1800 oder 1801 der hiesigen orientalischen Druckerei geschenkt, also noch vor Einrichtung der Universität. G.

Die, soviel mir bekannt ist, älteste russische Übersetzung des Koranes ist die auf Befehl Peter's des Grossen verfasste und im Jahr 1716 gedruckte. Das Museum besitzt sie: Алкоранъ о Маро-

Es ist ohne Zweifel den erwähnten Umständen und namentlich auch der Fürsorge der Regierung für ihre muhammedanischen Unterthanen zuzuschreiben, dass sich in der Druckerei der i. J. 1804 in Kasan gegründeten Universität eher arabische als lateinische Typen befanden; s. Beilage I, u. II. Fraehn liess bekanntlich i. J. 1808 eine Abhandlung über Samaniden- und Buwaihiden-Münzen in arabischer Sprache erscheinen, weil es eben noch keine lateinischen Typen gab. In der Folge entstanden auch mehrere Privatdruckereien, aus welchen orientalische Werke hervorgingen und namentlich die von Schewitz (1840), welche 1849 an Nic. Kokowin (کوکوبین) überging und die von Rahim - Dschan Saïtov (رحیم جان سعید اوغلی) i. J. 1843 — 1844.

Aus diesen Druckereien ist nun eine grosse Anzahl von Schriften grösseren oder kleineren Umfanges hervorgegangen; nach dem folgenden Verzeichniss weit über hundert. Die meisten der Schriften wurden oft, und nicht selten in tausenden von Exemplaren abgedruckt. Ich habe in der Beilage II. die Anzahl der je in den Jahren 1853 — 1859 gedruckten Exemplare einzelner Werke angegeben; dieselben können als näherer statistischer Nachweis über den Vertrieb, die Verbreitung und Benutzung derartiger Schriften dienen. Wo so viele Exemplare abgesetzt werden — es gehen deren freilich auch viele nach Mittel-

метѣ или законѣ турецкій, преведенны съ французского языка на русскій. Напечатася повелѣніемъ Царскаго Величества. Въ Санктпетербургской Типографіи, 1716 году, въ мѣсяцѣ Декабріи. fol. — Über die St. Petersburgische Koranausgabe s. d. alphabetische Register s. v. قرآن.

asien, Buchara u. s. w. —, da muss es doch eine sehr bedeutende Anzahl von Käufern und sonstigen Lesern geben. Freilich auf tiefere wissenschaftliche Beschäftigungen weisen diese Schriften, mit wenigen Ausnahmen, nicht hin; sie beziehen sich eben auf den muhammedanischen Glauben und sind offenbar mehr für die tatarische Schuljugend und das Volk, als für höher gebildete Leser berechnet. Und so ist der Kreis, in welchem sie sich bewegen, ein verhältnissmässig enger. Immer wieder dieselben Schriften und verhältnissmässig nur selten taucht eine neue Erscheinung von einiger Bedeutung auf.

Ein vollständiges, leicht übersichtliches Verzeichniss dieser überwiegend von Tataren besorgten Druckwerke ist meines Wissens noch nirgends besonders mitgetheilt worden, obgleich den Orientalisten des In- und Auslandes ein solcher Beitrag zur morgenländischen Bibliographie als Vervollständigung von Zenker's *Bibliotheca orientalis* nicht unerwünscht sein dürfte.

Das hier folgende Verzeichniss nun, hoffe ich, wird um so vollständiger sein, als es auch nach officiellen Angaben verfertigt ist. Hr. Gottwaldt in Kasan ist so freundlich gewesen sich dieser Mühe zu unterziehen. Es ist also zum grössten Theil die Arbeit des genannten Gelehrten, welche in dem Verzeichnisse erscheint. Ob in den Jahren 1810, 1811, 1813, 1814, 1815 u. s. w. gar keine Schriften erschienen sind — darüber habe ich keine nähere Auskunft finden können.

Das Verzeichniss verdankt eigentlich und vorzüglich meiner Absicht, einen gedruckten Katalog der in dem asiatischen Museum befindlichen Druckschriften

der Art — ich möchte sie *Tatarica* nennen — zu besitzen, sein Entstehen. Ich habe daher die Titel der Schriften, welche sich in dem Museum befinden, entweder in dem Verzeichnisse oder in dem ergänzenden alphabetischen Register vollständiger nach den gedruckten Exemplaren selbst angegeben; dieselben sind überdies in dem ersteren mit einem Sternchen (*) bezeichnet. Man wird daraus ersehen, dass dem Museum zwar viele Ausgaben fehlen — worüber wir uns leicht trösten können — aber verhältnissmässig nicht viele von den angegebenen Druckwerken selbst, welche übrigens wohl auch noch aufzubringen sein werden. Dass ich auch von Muhammedanern in St. Petersburg, Moskau, Tiflis, so wie von christlichen Orientalisten und Anderen an verschiedenen Orten herausgegebene Schriften mit aufgenommen habe, wird mir wohl Niemand verargen. Eine Vollständigkeit habe ich in dieser Hinsicht durchaus nicht erstrebt.

Noch will ich hinzufügen, dass der leider im September d. J. verstorbene ehemalige Lector der tatarischen Sprache an der hiesigen Universität, Mulla Husain Fais-Chanov, auf meinen Vorschlag eingegangen war, ein solches Verzeichniss in ausführlicherer Fassung zusammenzustellen. Ich weiss aber nicht, wie weit er in dieser Hinsicht fortgeschritten war, oder ob er überhaupt die Arbeit schon begonnen hatte. Er wollte sie nach seiner Rückkunft aus den Kirgisensteppen ernstlich angreifen — er ist aber nicht zurückgekehrt, wie ich an einem andern Orte (St. Petersburg. Zeit. 1866, № 230) schon angegeben habe. In der von ihm nachgelassenen Sammlung von orientalischen Handschriften und Büchern, welche für das Museum er-

worben worden ist, findet sich in Bezug auf den fraglichen Gegenstand nichts vor.

1801.

8°. التهجى

8°. هفتيك

S. Fraehn, opp. post. msc. *Tatarica*, LXXIV, 4), S. 19, Beilage I. u. d. Register unter هفتيك.

1802.

* استوانى كتابى ²⁾ kl. 8° (2 Ex. Editio nitida, rara. Fr.).

4°. استوانى كتابى

* 12° الف با ايمان شرطلارى بيلان (ohne besonderen Titel).

Das arabische ABC nebst den muhammedanischen Glaubensartikeln شرايط الايمان und Gebeten. In dem gegenwärtigen Verzeichnisse ist dieses Werkchen, welches sehr oft gedruckt worden ist, auch durch شرايط الايمان oder ايمان شرطى bezeichnet. Namentlich in den früheren Ausgaben fehlt oft jede Titelbezeichnung.

* پيرعلى وصيتى kl. 8°. Vs. (Der Titel ist nicht da), gewöhnlich: برعلى كتابى oder پرکلى (Ed. nitid.).

* 4°. ثبات العاجزين

2) Die Titel sind genau nach den Originalen gedruckt. Etwaige Verschiedenheiten also finden sich auch in den letzteren. Über die Sprache, in welcher die Schriften verfasst sind, s. das alphabetische Register. Auch das gegenwärtige Verzeichniss ist von mir alphabetisch geordnet worden. Vs. = in Versen, Gedicht; Cr. = Datum der Censur.

* فوز النجات 4°. (Sehr selten).

1803.

4°. (كلام شريف) القرآن

* القرآن, der Koran, nach den 30 Theilen (اجزاء) herausgegeben. In jedem Bändchen befinden sich deren drei, z. B. das erste Bändchen enthält Th. 1 — 3; das zweite (الجزء الرابع) 4 — 6 u. s. w. 10 voll. kl. 8°. (Selten).

* هفتيك kl. 8°.

1804.

4°. فوز النجات

8°. القرآن

Fraehn a. a. O.

1805.

8°. برکلی

8°. التهجی

Fraehn a. a. O.

1806⁴.

8°. استوانی کتابی *

12°. ایمان شرطی d. i. الف با (3 Ex., von denen 1 def.). *

4°. Vs. پرکلی کتابی *

3) Die in Parenthesen eingeschlossenen Wörter کلام شریف oder قرآن شریف befinden sich je auf dem Vorderblatt oder in der Schlussbemerkung. Häufig ist gar kein besonderer Titel da.

4) Mit geistlicher (Kasan.) Censur: * بر دوستک کلامی مسلمانہ, eine polemische Schrift gegen die Muhammedaner, in Karas im Jahre 1220 = 1806 (فراسده ۱۲۲۰) gedruckt. kl. 8°.

- * 4°. (in 8°-Form. u. S. ۱۹:۹۱). Vs.
- * ثبات العاجزين 4° (2 Ex.).

1807.

- * استوانی کتابی kl. 8°. (2 Ex.).
- * 8°. پر کلی کتابی
- * 8°. ثبات العاجزين
- * 4°. ثبات العاجزين
- * 8°. (Selten). (2 Ex.). سيف الملك کتابی
- * 4°. القرآن
- * 4°. (2 Ex.). هفتيك

1808.

- * 4°. (2 Ex., das eine auf weissem, das andere auf blauem Papier).
- * جوهره بهيه احديه في شرح الرضية المحمدية. Bei Fraehn a. a. O. und auch sonst finde ich diese Schrift nicht erwähnt.
- * 4°. (3 Ex.). رساله محمد افندی
- * 8°. هفتيك

1809⁵⁾.

- * 4°. القرآن
- * 4°. هفتيك

5) In diesem Jahre erschien auch: Азбука и грамматика Татарскаго языка съ правилами Арабскаго чтенія, преподаваемая въ Имп. Казанской Гимназіи. شاهنشاهنك قرآن غینازیاسیده

1812⁶⁾.

* 12⁰ ایمان شرطی.

1816⁷⁾.

* القرآن fol.

* هفتیک⁸⁾ شریف kl. 8⁰.
* هفتیک شریف kl. 8⁰. } Verschied. Ausg.

1817.

* هفتیک 4⁰.

1819.

* احوال جنکز خان واقساق تمر الخ ابراهیم بن اسحق خلفی
اجداد و تقریر ایلمشم فی بلد قزان ۱۸۱۹ سنه میلادیه
۱۲۳۴ سنه هجرتله

Der russische Titel hat das Jahr 1822: Жизнь
Джингизъ - Хана и Аксакъ - Тимура и пр., составл.
Хальфиномъ. Казань 1822. 8⁰.

لسان ترکی و خط عربی اوکرتله تورغان الیف با ایله کچکچکه
* ترکی نحو و صرفسیدر⁸⁰ (von Ibrah. Chalfin).

Im J. 1811 erschien: مدیکا فیلانطروپچسکوی اسلو مشورت

اطبا دوان شریفلریننک تصنیفی ایله صفرلرده اولنان
* چچکلری الخ, Anweisung zur Pockenimpfung. Aus dem Russi-
schen übers. von Ibrah. Chalfin. 8⁰. (S. das Register unter تعليم
نامه 1813).

6) Im Jahre 1814: القصیدتان اللامیتان *, ed. Fraehn. 8⁰.

7) In Astrachan erschien: انجیل مقدس لوقادن لسان تورکیه

ترجه اولندی آستراخانده مطبوع اولندی عیسی مسیح ییلند
* ۱۸۱۹ 8⁰.

8) شریف wird oft nicht beigelegt gefunden.

* kl. 8⁰. استوائی کتابی *

* 12⁰. ایمان شرطی *

1820⁹).

* 16⁰. ایمان شرطی *

* 4⁰. ثبات العاجزین *

* fol. القرآن *

1821.

* 4⁰. ثبات العاجزین *

* 4⁰. القرآن *

* kl. 8⁰. هفتیک *

1822¹⁰).

* kl. 8⁰. هفتیک شریف *

بو تعلیم نامه آدمیلرنک صادق وفاتی ایله ظنی وفاتی نک⁹)
فرقلرین نتاک بلوب وهم ظنی وفاتیدن نه قیاس ووجهلر ایله
خلاص قیلنمقلری خصوصلرنده در — وئوئرنتوی دیل دیدوکلری
مینیطرصطواده (sic) اولان تدیرر اطبا دیوانی ننک ۱۸۱۹ نچی
سنهده قیلدوکلری انشالریدن لسان ترکی معلمی ابراهیم بن
اسحق خلغی ننک ترجمه سیدر فی بلد قزان — ۱۸۲۰ سنهده *

Über die Erkennung der Scheintodten u. s. w. Aus dem Russischen
übers. von Ibr. Chalfin. 8⁰.

10) Im J. 1822 erschien eine Schrift vom Missionär Mitchell
gedruckt, enthaltend: 1) eine religiöse Abhandlung ویرن
حیات ویرن دوستدن 2) مکتوبلر بر راست یول

سوال 5) خرسیتیان دینک سری 4) مقدس توارنخ مختصری 3)
بو کتابچک تورات وانجیلدن ملاحظه لر ایله اجماللر 6) کتابچکی

8⁰. جانه صاغلی ویرن تعلیم 7) gedr. 1822; احاطه ایدر *

1823 ¹¹⁾).

* ایمان شرطی 16⁰.

* هفتیک شریف kl. 8⁰.

1827.

ایمان شرطی

* هفتیک شریف kl. 8⁰.

1832 ¹²⁾).

* ایمان شرطی 16⁰.

* (کلام شریف) القرآن fol.

* هفتیک شریف kl. 8⁰.

11) In diesem Jahre erschien in Astrachan in der Typographie von J. Mitchell * مبین الحقیقه کتابی 8⁰.

Im Jahre 1825 erschien: * اوشال شجره ترکی نام کتاب الخ u. s. w. Abulghasi Bahadür Chani historia Mongolorum et Tatarorum (ed. Ibr. Chalfin, unter der Aufsicht und mit einer Vorrede von Fraehn). fol.

کتاب السبع السّیّار فی اخبار ملوک تاتار تالیف سیّد 12)
* محمد رضا الخ, ed. Kasem - Bék. 4⁰.

مسیحی لار تعلیمی ننگ ابتداسی یا تواریخ مقدسه ننگ مختصری ومختصر کاتخیزس یعنی عقاید که مقدس صینودده تفتیش ایتلب مدحلنمشدر هم ایمراطور اعظم ننگ همایون فرمانی بوینچه مکتب خانه لار تلمیزلاری نفعی ایچون اجرا اولنمشدور قزان روحانی سمنار به اسملی مدرسه سی ننگ معلمی امام الدسی اونیسیفورفی تورکی لسانینه ترجمه ایلمشدر.

* حکایت دختر پادشاه روس, ed. Erdmann. 4⁰. Die Schöne vom Schlosse u. s. w. — 2te Auflage 1844: حکایت بهرام کور الخ.

1833¹³⁾.

* هفتيك شريف kl. 8⁰.

* هفتيك شريف kl. 8⁰.

1834.

هفتيك } kl. 8⁰. Beide Ausgaben im Februar erschienen.
هفتيك }

1835¹⁴⁾.

* القرآن fol.

* هفتيك شريف, im Juli kl. 8⁰.

* هفتيك شريف, im November kl. 8⁰.

1836.

* استوانى كتابى kl. 8⁰.

* ايمان شرطى } 16⁰. Beide Ausgaben im März.
* ايمان شرطى }

* Unsere Ausgabe dieses Werkchens, auf Kosten Mahsutov's محصوتف (so öfters, sonst auch richtiger مقصوتف Maksutov), gedruckt, giebt den Monat nicht an. 12⁰. (2 Ex.).

13) التَّحفة الحَقيرة من حَديقة الأَدب لأهل العرب * 13) , ed. Kasem - Bek. 8⁰.

14) In der Festung Schuscha (شوشى) sind in diesem Jahre von den schottischen Missionären verfasste Schriften gedruckt worden mit Kasan. geistl. Censur:

a — b) * (رساله) Ansprache an die Muhammedaner (Türkisch und Persisch) vom Missionär Dittrich zum Druck befördert.

c) * ميزان الحق (Pers.), It. von Strömberg.

d) * حكايات (Pers.), über Judenbekehrungen. It. vom Missionär Pfander. Ist die Fortsetzung und das Ende des vorigen Werkes (p. ۲۳۳ — ۲۷۲). 8⁰.

ایمان شرطی, im Juni.

ایمان شرطی, im November.

* 4° ثبات العاجزين.

* شريف { هفتيك
هفتيك
هفتيك } kl. 8°. Alle drei Ausgaben im März erschienen.

1837.

* 16° ایمان شرطی.

ایمان شرطی 12°.

* 4° ثبات العاجزين.

* هفتيك شريف kl. 8°.

* هفتيك شريف kl. 8°.

Клятвенное обѣщаніе на подданство. Unterthaneneid,
übersetzt von Nikolsky.

1838¹⁵⁾.

استوانی کتابی

* 16° ایمان شرطی. Auf Kosten Apanajev's.

* 16° ایمان شرطی. Auf Kosten Mahsutov's.

فوز النجات

* القرآن fol.

قصه سيف الملك

* هفتيك شريف kl. 8°.

هفتيك

15) Объявленіе изданія Турецко-Татарскаго словаря, составл. Мих. Первухинымъ. (Ankündigung eines türkisch - tatarischen Wörterbuches, von Mich. Perwuchin, früher Lehrer der oriental. Sprachen am Gymnasium zu Astrachan). Es soll dabei ein specimen des Wörterbuches sein.

1839 ¹⁶⁾.

- * ایمان شرطی } Beide Ausgaben vom April auf Kosten
 * ایمان شرطی } 1) Mahsutov's, 2) Rahmetullah's.
 16⁰.
 * القرآن fol.
 * قصه یوسف علیه السلام 4⁰.
 * هفتیک شریف kl. 8⁰.
 * هفتیک شریف kl. 8⁰.

1840.

- * استوانی کتابی kl. 8⁰.
 * ایمان شرطی 16⁰. 2 Ausgaben.
 * فوز النجات 4⁰.
 * قصه سیف الملك 4⁰.

1841.

Bis zu diesem Jahre sind alle vorher angegebenen Werke in der Universitätsdruckerei erschienen. Ende 1840 hatte die Buchdruckerei Schewitz sich tatarische Lettern eigends schneiden lassen ¹⁷⁾.

ثبات العاجزین Sch.

ثبات العاجزین

غره لیک, 40jähriger Kalender, zusammengestellt von
 Rahmetullah Amirchanov. (امیرخان).

القرآن. Sch.

القرآن fol.

16) In St. Petersburg erschien lithogr. * کتاب علم الحمال, von
 Mulla Abdul - Wahid b. Sulaiman herausgegeben. 8⁰.
 17) Sch. in der Folge = Schewitz.

قصه سيف الملك. Sch.

قصه يوسف. Sch.

* 8° هفتيك.

هفتيك شريف, 2 Ausgaben. Sch.

Auszug aus dem 7ten Theil des Koranes, enthält nur
Sur. I. II. V. 1 — 4 und führt gewöhnlich den

Titel: يسّ oder سُور. Sch.

1842¹⁸⁾.

احكام اولارداغى الخ, s. d. Register unter احكام.

* ايمان شرطى, auf Kosten Maksutov's. 16°.

* ايمان شرطى, auf Kosten Rahimoghli's. 16°.

* شوریده حال کتابی 4°. — Voigt, S. 69.

القرآن fol.

* القرآن fol. Sch.

* قصة يوسف عليه السلام 4°. — Voigt, S. 69.

* هفتيك, im Febr. kl. 8°.

* هفتيك, im März. kl. 8°.

* هفتيك شريف kl. 8°. Sch.

1843.

ايمان شرطى

* القرآن 4°. Voigt, a. a. O.

18) * 1) Татарская хрестоматія, 2) Тат. грамматика, составл. М. Ивановымъ. (1) Tatarische Chrestomathie und 2) Grammatik von Iwanow.) 8°. — Vergl. für 1842—1852: Voigt, Übersicht (Обозрѣніе и пр.) S. 69 — 72.

شريف { * هفتيك } kl. 8⁰. Sch.

* هفتيك kl. 8⁰. — Voigt, a. a. O.

1844.

Im Winter 1843 — 1844 schaffte sich ein kasanischer Kaufmann Rahim-Dschan Saïtov ¹⁹⁾ رحيم جان (eigene tatarische Lettern an und legte eine Buchdruckerei an, deren erstes Product der Koran war. Wo in der Folge keine Druckerei angegeben ist, ist jedesmal die Universitätsbuchdruckerei zu verstehen.

ايمان شرطى. Sch.

* سور من القرآن 12⁰.

* القرآن fol. 3 verschiedene Ausgaben. RS.

* القرآن fol. 2 verschiedene Ausg. Sch.

* القرآن fol. Univ.-Dr. — Voigt, S. 69.

* القرآن 4⁰. Der zweite Theil 1845.

Drei Suren 1. 2. 96.

* هفتيك شريف kl. 8⁰. Sch., 3 verschiedene Ausgaben.

* هفتيك شريف kl. 8⁰. RS., 2 verschied. Ausg.

1845 ²⁰⁾.

* استوانى كتابى kl. 8⁰. — Voigt, S. 70.

19) = RS.

20) 1) كتاب مختصر الوقاية فى مسائل الهداية للامام الهمام *

یس (wahrscheinlich dasselbe, was sonst آیات القرآن

oder سور من القرآن heisst). Sch.

* 4°. VS. پیر کلی کتابی

ترجمه حاجی ابو المنیح البستوی. d. i. ترجمه تفسیر کبیر

4°. السعیدی

* حزب الاعظم المبارک جمعه الامام الهادی علی بن سلطان

4°. محمد القاری — Voigt a. a. O.

* 4°. در یکتا

* 4°. کتاب رساله ابو السعود افندی

القرآن fol. RS.

* 4°. RS. القرآن

* 4°. (پندنامه d. i. das کتاب حد یحد للشیخ عطار

* 4°. لطائف خواجه نصر الدین افندی

محمدیه. Sch.

* 4°. کتاب معرفت نامه تالیف شیخ ابراهیم حق

* 4°. رساله مهمه. Univ.-Typogr.

* kl. 8°. RS. هفتیک شریف

* kl. 8°. Sch. هفتیک شریف

صدر الشریعة عبید الله بن مسعود بن تاج الشریعة, ed.

Kasem-Bek. ۱۲۹۰ = 1844. 4°. — Мюхтесерьюль-Вигкасть и пр.

کتاب مستطاب محمدیه از تصنیفات قطب العارفین (2) 1845 und

محمد جلبی الملقب به یازیچی زاده, ed. Kasem-Bek. 1845 (۱۲۹۱).

4°. — In St. Petersburg: * کتاب دلائل الخیرات الخ lithogr. von

Mulla Kemal - eddin. 8°.

- * Ankündigung der Herausgabe der محمدیہ durch Kasem-Bek, 2 Blätter. 4°.

1846.

- * 16° ایمان شرطی.
 * 12° بدوام کتابی.
 * 8° بدوام کتابی, auf Kosten Maksutov's.
 بدوام کتابی
 * 4° ثبات العاجزین. RS.
 * 8° حکایت حکیم اتا. kl.
 * 8° خاصیہ اسماء اصحاب بدر.
 دعاء دولت (Gebet für das Kaiserl. Haus), s. Ausg. s. a.
 8° رسالۃ فی العقاید الاسلامیۃ.
 * 32° عقیدہ منظومہ.
 * 8° رسالۃ فرض عین ہم دعوات.
 * 4° قصۃ یوسف علیہ السلام.
 * 4° کتاب سلیمانی باقر عانی. RS.
 * 8° کیسک باش کتابی.
 * 8° kl. ملیکہ کتابی.
 * 8° kl. ہفتیک.
 * 8° kl. یک حکایت کتابی.
 RS. یوسف وزلیخا.

Auszüge aus Bakir-ghan, unter dem Titel: امام اعظم.

1847²¹⁾.

آخر زمان کتابی

21) In St. Petersburg erschien: * 4°, کتاب رسالۃ عزیزہ.

استوانى كتابى. — Voigt, S. 70.

* اسماء الله تعالى الحسنى 8°. im Mai.

اسماء الله الحسنى, im November.

اصحاب بدر

رسالة فى بيان الخ s. das Reg. unter الفاظ الكفر

4°. امالى كتابى

ايمان شرطى

* 16°. ايمان شرطى

* 8°. kl. بدوام كتابى

(امن تذكر genannt auch sonst). قصيدة برده

(Zenker II, № 1395); s. das Register.

* حزب الاعظم جمعه الهادى على بن سلطان محمد القارى

دعاء سيفى

* دعاء عجائب الاستغفار دعى قرانده اولان تهليل لر im April. 8°.

دعاء عجائب الاستغفار الخ, im December.

شمائل النبى

* 8°. kl. هذه عبرة نامه وشكر نامه من ابيات الاحدية

* 4°. قصة يوسف عليه السلام

كتاب ايها الولد — منبع فيض لايزالى حضرت امام غزالى ره ننگ

4°. نصيحت نامه سى عجب مفيد ومبارك كتابدر الخ

* 4°. RS. كتاب سليمان باقر عانى

* 8. kl. كيسك باش كتابى

8°. kl. ohne besonderen Titel. مسایل شريفه (?)

* هفتيك, 8°; in Moskau: * هفتيك, mit Goldbuchstaben. 8°.

Letzteres lithogr. S. das alphab. Register.

* هفتيك kl. 8°.

يوسف وزليخا, 2 Ausgaben. RS.

1848.

اسماء الله الحسنى. Sch.

اشراف ساعت الخ. Sch. S. d. Register.

امن تذكر. Sch.

اوراد. Sch. S. das Register unter اوراد.

* 16° ايمان شرطى.

باشماق شريف

— Voigt, S. 70, nennt als Verf. Hakim-Ata.

تعبيرنامه. RS.

حضرت يوسفى تعبير نامه سى. Sch.

ثبات العاجزين. Univ.-Typogr. — Voigt, a. a. O.

ثبات العاجزين. RS.

حكايت فى مدح امام اعظم

حلية النبى

دعاء جنة الاسماء

دعاء دولت

دعاء عجائب الاستغفار. Sch.

دعاء قدح النور

دعاء لرفع الوباء. Sch.

دعاء لرفع الوباء. Univ.-Buchdr.

كتاب شرح فقه كيدانى

عبرة نامه. Sch.

كتاب الفرض. (Zenk. II, 1205). كتاب الفرض; s. d. Reg. u. فرض الدائى *

القرآن

سليمان عم قصهسى kl. 8°. Sch.

كلامة طيبة يعنى كلامة طيبة ننگ ترجمةسى *

مهر شريف 2 Ausgaben. Sch.

هفتيك. — Voigt, S. 70.

1849²²).

In diesem Jahre verkaufte Ludw. Schewitz seine Druckerei an Nic. Kokowin²³).

امالى كتابى 8°. K.

8°. ايمان معناسى وهم فضيلت لارى وثوابلارى بيانندهدر *

آية القرآن RS.

نكملة 8°; s. das Register unter نكملة.

حزب الاعظم الخ

12°. حكايت حكيم انا

دعاء بنت Sch.

8°. ترجمة زبدة النصاب

شرح فقه اكبر

فوز النجات Sch.

— Voigt, S. 71. قصة سيف الملك

RS. كتاب معجزات النبى

كتاب مولود شريف

RS. رساله مهمه

هفتيك

شيبانى نامه. * № 1. Библиотека восточныхъ историковъ. Шейбаниада и пр., ed. Beresin. 8°.

23) K. = Kokowin.

يوسف وزليخا. RS.

يوسف وزليخا. — Voigt, a. a. O.

1850²⁴⁾.

اسماء الله تعالى الحسنی

* ایمان شرطی Cr. vom 1) Mai, 2) October, 3) November. 16⁰.

* بدوام کتابی 16⁰. K. (2 Ex.).

قصیده برده, mit tatarischer Einleitung und Interlinear-Übersetzung. 8⁰.

* مبارك دعاء شریف, 1 Bogen. K.

8⁰ دعاء اسم اعظم وهم باشقه شریف دعاالر

دعاء عجایب الاستغفار دخی قرانده اولان تهلیل لر

* دعاء عجایب, im Februar u. März. kl. 8⁰. K.

* شرح دعاء قرنجه یعنی قرمصقه بودر. 1 Blatt.

* رساله عزیزه شرح ثبات العاجزین 8⁰. (2 Ex.). — Voigt, S. 71.

رونق الاسلام. K.

سور من القرآن

* 8⁰ شرایط ایمان.

* طلسم شریف, im Juli, 1 Bogen.

* طلسم شریف, im September, 1 Bogen.

24) *И. Н. Березина Ханские ярлыки I. II. Казань 1850 и 1851 u. III. St. Petersburg. 1850. 8⁰; s. das Register s. v. **یرلیغ**. — *Татарско-Русские разговоры, составл. учителемъ (Симферопольской гимназiи) Крымъ-Ховаджаю. (Tatarische und russische Gespräche, von dem Lehrer (am simpheropol'schen Gymnasium) Krym - Chawadscha.) 1850. kl. 4⁰. Nach Zenker II, 96 und Gottwaldt, i. J. 1853. Die Censur: 1850. S. Anm. 59).

- * القرآن (كلام شريف) fol. Univ.-Dr.
- * القرآن (كلام شريف) fol. RS.
- * القرآن (كلام شريف) fol. K.
- اورص بازوين بلكورنكوچى كتابى تاليف نيكلاى ايوان
8⁰. اوغلى ايلمينسكى *
- * مجمع الفضائل, 1 Bogen.
- مهر شريف, im Januar. K.
- * مهر شريف, im März, 1 Bogen. K.
- * 8⁰. مهر شريف خاصيتارى برلان
- * هفتيك شريف, Februar. kl. 8⁰. RS.
- * هفتيك شريف, März. kl. 8⁰. RS.
- * هفتيك kl. 8⁰. K.
- هفتيك. Univ.-Dr.
- * يس kl. 8⁰. RS.

1851²⁵).

- * استوانى كتابى kl. 8⁰. K.
- * اسماء الله تعالى الحسنى kl. 8⁰.
- اولكان كبك بولغان كشى لرنى قبركا كومك دين صاقلانوننك
8⁰. عمللرى بياننده دور *

Darüber, dass man sich hüten müsse, schein-
todte Menschen zu früh zu beerdigen; aus dem
Russ. übers. von Mahmudov, Lehrer des Tata-
rischen am 1sten Gymnasium in Kasan.

كتاب خلاصة الخالصه للامام العلامة على بن محمود بن 25)
* محمد الرائض البدرخشاني, ed. Gottwaldt. (2 Ex.). 4⁰.

Библиотека восточныхъ историковъ. № II. * جامع التواريخ, ed.
Beresin. 8⁰.

* 16°. K. ايمان شرطى *

ايمان شرطى

K. آية الكرسي فضيلة لارى برلان

* 1 Bogen. (1081 = 1801). باشماق شريف

* 8°. K. باشماق شريف خاصيتلى برله

* kl. 8°. K. بدوام كتابى

8°. ثبات العاجزين

* 1 Bogen. K. حلية النبى

* kl. 8°. دعاء اسم اعظم وهم باشقه شريف دعالر

* kl. 8°. دعاء سيفى خاصية لرى برلان

* 1 Bogen. K. مبارك دعاء شريف (2 Ausg.).

* kl. 8°. K. دعاء عجائب الاستغفار دخی قرانده اولان تهليل لر

* kl. 8°. K. دعاء قدح النور وتفسير ابجد

* 8°. K. رسالة فرض عين هم دعوات

* 1 Bogen. (شوكين) lithogr. bei Schogin شمائل النبى

* 1 Bogen. K. شمایل

* u. XXII, 78. حسبنا الخ Kor. III, 167. (طباق) Ein Bogen

نعم المولى الخ

* 1 Bogen. K. طلسم شريف Januar.

* 1 Bogen. K. طلسم شريف April.

* 8°; s. d. Register.—Voigt, S. 71. كتاب طوطى نامہ الخ

* kl. 8°. K. هذه عبرة نامہ وشكر نامہ من ابیات الاحدية

8°. غره ليك

* 8°. K. غره نامہ

fol. القرآن

* fol. (قرآن شريف) القرآن (2 Ex.). 2 Ausgaben. RS.

* مجمع الفضائل, 1 Bogen. K.

مجمع الفضائل

* مليكه كتابى kl. 8°. K.

مهر شريف, je 1 Blatt, zwei Auflagen im M. 1) März und 2) April. K.

* مهر شريف خاصيتلى برلان وهم اسماء اصحاب كهف وهم دعا كنج العرش خاصيتلى برلان 8 ^o . K.	} 2 ver- schiedene Ausg.
* 8 ^o . مهر شريف خاصيتلى برلان الخ	

* 8°. كتاب شرف مآب مولود النبی عم

* 8°. K. رساله نور نامه

* { هفتيك } Zwei Auflagen im Monat März
شريف { هفتيك } (1 Ex. vom Januar). kl. 8°.

* هفتيك شريف kl. 8°. RS.

* كوكوبين, هفتيك شريف, April. kl. 8°. K.

* كوكوبين, هفتيك, April. kl. 8°. K.

* يانكاسباق اوقى باشلاغان مسلمان بالالارى اوچون يكرمى

توقوز تورلى حروف هجا يعنى الف با وهم ابجد وهم

8°. كلمه طيبه وهم سورة فاتحه وهم يس شريف

* ياسين — يسين شريف, Februar. kl. 8°. RS.

* يس, im 1) Januar und 2) November. kl. 8°.

يس, im Febr. kl. 8°. RS.

1852²⁶).

اسماء الله الحسنی K.

26) * Русско-Татарская азбука, составл. Вагабовымъ. (Rus-

- * بدوام کتابی kl. 8⁰.
- * قصیده برده kl. 8⁰.
- * ثبات العاجزین 8⁰. K.
- * دعاء عجایب الاستغفار دخی قرآنده اولان تهلیل لر kl. 8⁰. K.
دعاء شریف, lithogr. bei Schogin.
- * شرایط الایمان 16⁰. K.
- * طلسم شریف; je 1 Bogen. K. (2 verschiedene Ex.).
القرآن fol. — Voigt, S. 71.
- القرآن 4⁰. RS.
- القرآن. K.
- * (کلام شریف) القرآن fol. RS.
- 8⁰. K. کتاب حضرت قصه یوسف عم
کعبه شریف, 1 Bogen.
- * مجمع الفضایل, 1 gelbes Bl.
- * مهر شریف, 1 Bogen. K.
- K. کتاب مولود النبی
- * هفتیک شریف, April. kl. 8⁰. K.
- * هفتیک شریف 8⁰. RS.
- * هفتیک, August. kl. 8⁰. K.
- * هفتیک, October, kl. 8⁰. K. 2 Ex. verschied. Papier.
- * یس شریف kl. 8⁰. RS.

1853.

- * بزکاک اوچون دعالر الخ; s. das Register.

sisch-Tatarisches ABCbuch von Wahhabov [عبر الزهاب], Lehrer an der Militärschule in Kasan). 8⁰.

- * أمّ الصّبيان , lithogr. bei Schogin. 1 Bl. 4°.
- * دعاء ايمان kl. 8°.
- * دعا شريف, 1 Bogen. K.
- * يانغه تاغو اوچون دعالر 4°. 1 Bl.
- * كعبه شريف s. سكرز جنت مثالى, 1 Bogen; s.
- * شرايط الايمان kl. 8°.
- شرايط الايمان, Januar. 16°. K.
- * — — — October. kl. 8°. (2 Ex.).
- * شمایل, 1 Bl.
- * طلسم شريف, lithogr. bei Schogin. (2 Ex. verschied.).
- * غره ليك, 1 Bogen.
- * 4° اوشبو غره نامه ده روسيه ده بولغان يارمونكالار بلنور.
- * القرآن (قرآن شريف), im Februar. fol. RS.
- القرآن (كلام شريف), Februar. fol. RS.
- القرآن (قران شريف), März. fol. RS.
- القرآن (قران شريف), Juni. fol. RS.
- * القرآن (قران شريف), Juni. 4°. RS.
- — — andere Ausgabe.
- * القرآن (كلام شريف) Cr.: Oct. 30. fol. K.
- * القرآن (كلام شريف) Cr.: Oct. 31. fol. K.
- * 8° كتاب قصة حضرت يوسف النبى.
- * كعبه شريف, 1 Bl., lithogr. Univ.-Druck.
- * مجمع الفضائل, 1 Bl. (2 Ex.).
- المكة المكرّمة شرفها الله تعالى الى يوم القيمة (Abbildung, lithogr.).

- * 8°. K. کتاب عزّة مأب نصیحت الصّالحین
- * 1 Bogen. نصیحت نامه وعقیده نامه
- * 8°. K. عنوان. kl. 8°. Cr.: 15. Januar. هفتیک
- * 8°. K. kl. 8°. Cr.: 22. Jan. بنوار. هفتیک
- * 8°. K. kl. 8°. April. هفتیک
- * kl. 8°. Univ.-Dr. هفتیک
- * 8°. K. kl. 8°. im Januar. یس
- یس, im August.
- * 8°. (2 Ex.). kl. 8°. 13. u. 23. September. یس شریف

1854.

- استوانی کتابی
- * 16°. ایمان شرطی
- K. ایمان شرطی
- K. بدولم کتابی
- ثبات العاجزین
- * 1 Bogen. حلّیه النبی
- دعاء امّ الصّبیان, lithogr. bei Schogin.
- K. دعاء ایمان
- * دعاء جنت الاسماء حضرت امام محمد غزالی رحمه الله علیه تنک
- kl. 8°. رساله سی در
- یانغه تاغو اوچون دعا لار
- K. دعاء شریف
- K. سلیمان قصه سی
- غره نامه
- * 8°. K. (S. unter d. Jahr 1856). فضائل الشهور الخ

القرآن. RS.

* (كلام شريف) القرآن fol. K.

* 8°. كتاب قصة حضرت يوسف النبي عم.

مجمع الفضائل

* مهر شريف. 1 Bogen. K.

* هفتيك, Februar. kl. 8°. K.

هفتيك kl. 8°. K.

* هفتيك, Juni. kl. 8°. K.

هفتيك kl. 8°. RS.

1855.

* 4°. كتاب برکلی محمد افندی.

8°. ثبات العاجزین.

12°. حکایت فی مدح امام اعظم.

* kl. 8°. K. دعاء اسم اعظم الخ.

* 1) Mai, ohne Titel, 2) November. 16°. شرائط ایمان.

شمائل النبي

* 4°; s. unter 1853. غره نامه الخ.

فضائل الشهور

* القرآن, April. fol. RS.

* (قران شريف), October. fol. RS.

قرق حديث

* 8°. K. كتاب قصة حضرت يوسف النبي عم.

1 Bogen. كعبه شريف.

* 8°. كتاب شرف مآب مولود النبي عم.

مهر شریف

* 8°. کتاب عزّة مآب نصیحت الصّالحین.

* هفتیک kl. 8. RS.

* هفتیک, Juli. kl. 8°. K.

Клятвенное общаніе и пр. Rangeid, November.

1856²⁷⁾.

* 8°. آخر زمان کتابی.

* 8°. K. استوانی کتابی.

* 4°. K. باقر غان.

* 16°. K. بدوام کتابی.

* 8°. K. ثبات العاجزین.

* kl. 8°. حکایت فی مدح امام اعظم.

* 8°. کتاب در الکلام مولفه هبة الله افندی.

* 1 Bl. 4°. یانغه تاغو ایچون مآثور دعا لار در.

* 1 Bl. 4°. بزکاک اوچون دعا.

* 8°. کتاب مستطاب رونق الاسلام.

* شرایط ایمان, im März. 16°. K.

* شرایط ایمان, im September. 16°. K.

* شرایط ایمان, im November. 16°.

K. شمائل النبی.

27) In St. Petersburg erschien: * سلسلة اولیاء الله قدّس الله * اسرارهم , von Mulla Tarchan Kemal-eddin herausg. 1 Bogen. So auch im Jahre 1858.

In Kasan: Русско-Татарская азбука. (Russ. - Tatar. ABCbuch von Wahhabov, 2te Ausg. 8°. Vergl. J. 1852).

- * عقيدۀ منظومہ kl. 8⁰.
- * کتاب عین العلم, ed. Gottwaldt. 4⁰.
- غره نامه
- * فضائل الشهور بو رسالہ ده رجب وشعبان ورمضان هر
8⁰. قايوسى ننگ فضيلتني وثوابني بيان ايدر
- * القرآن (قران شريف) fol. Cr.: 1) Mai u. 2) August. RS.
- * القرآن (كلام شريف) fol. K.
- * القرآن 4⁰. RS.
- (قران شريف) القرآن.
- * 8⁰ قصہ يوسف پيغمبر.
- * 8⁰. K. کتاب قصہ حضرت يوسف النبی
- * 1 Bogen. K. کعبه شريف
- * 8⁰. کتاب مجمع الاداب
- * 1 grüner Bogen. مجمع الفضائل
- * 1 Bogen. مهر شريف
- * 8⁰. K. هفتيك, im März.
- * 8⁰. K. هفتيك, im September.
- * 8⁰. K. هفتيك, im November.
- * 8⁰. RS. هفتيك شريف
- * 8⁰. kl. بس

1857²⁸⁾.

- * 8⁰. K. آخري (sic) زمان كتابي

28) — Baber - Nameh diagataice ad fidem codicis
Petropolitani edidit N. Ilminski. 1857. 8⁰. — In St. Petersburg :

* جمة الاسماء, von M. Kemal - eddin herausg. 1 Bogen.

K. استوانی کتابی

* kl. 8°. ایمان شرطی

* 8°. باشماق شریف خاصیتلری برله

باقر عان

* im Mai. kl. 8°. K. بدوام کتابی

قصه s. بر ظالم الخ

تعبیر نامه

* تعبیر نامه یعنی توش تعبیری بو کتابنی ایکی کتابدین
اختصار برله جمع قیلدیلر بری شیخ ابراهیم کرمانی
کتاییدور وبری شیخ محمد بن سید کتاییدور بو کتابه
8°. تحفة الملوك اد ویردیلر

* Cr.: Octob. 8°. ثبات العاجزین

* Cr.: Decemb. 8°. ثبات العاجزین

* kl. 8°. حکایت فی مدح امام اعظم

* 8°. خدای تعالی ننگ منکده بر اسلری خاصیتلری برلان

* kl. 8°. K. دعاء اسم اعظم وهم باشقه شریف دعالر

* 8°. دعاء سیفی خاصیتلری برلان

* 1 Bogen. دعاء شریف

بزکاک اوچون دعا

1 Bl. 4°. یانغه ناغو اوچون مآثور دعالر

* رساله فی بیان قیافت جنس الانسان یعنی — قیافت نامه

32°. بو رساله آدم لارننگ قیافتی بیاننده الخ

* kl. 8°. رساله فی حق البیع والشرء

* 8°. رساله عزیزه شرح ثبات العاجزین

kl. 8°. K. رساله فرض عین الخ

- * 8°. كتاب مستطاب رونق الاسلام.
- * 8°. سور من القرآن.
- * شرائط ايمان, im Mai. 16°. K.
- * شرائط ايمان, im Juli. 16°.
- * شرائط الايمان, im September. 16°.
- * شمائل, 1 Bogen.
- شمائل النبي, 1 Bogen.
- * هذه عبرة نامہ وشکر نامہ من ابیات الاحمدية kl. 8°.
- 12°. عقيدة منظومه.
- * فضائل الشهور, im Januar und April. 8°.
- * 8°. كتاب مستطاب فوز النجات.
- * (قران شريف) القرآن, im Januar. fol. RS.
- * القرآن fol. RS.
- القرآن. K.
- * (قران شريف) القرآن, im August. fol. RS.
- * (كلام شريف) القرآن fol. Univ.-Dr.
- * 8°. قصة اختم.
- * بر ظالم غيار وعالم قاضى نى حق تعالى بر عالم اوغرى ننگ قولينه كرفتار قيلب كوب دليل لر برله قاضى نى رسواى جهان قيلغان قصه ترر
- * 8°. كتاب مستطاب وشرفى المائب فى قصة المنصور الحلاج.
- * كتاب قصة حضرت يوسف النبي, März. 8°.
- * كتاب قصة حضرت يوسف النبي, October. 8°.
- * كعبه شريفى, 1 Bogen. 1) K., 2) Univ.-Dr.
- * 8°. كيسك باش كتابى.

- * مجمع الغضابل, 1 Bogen (rothes Papier).
- * مهر شریف, 1 Bogen. K.
- * مهر شریف, 1) Mai, 2) November; je 1 Bogen.
- * مهر شریف خاصیتلری برلان, 8° (2 versch. Ex.), und öfters.
- * 8° رسالۀ نور نامه.
- * 8° وقت سحر کتابی.
- * هفتیک kl. 8°. K.
- * هفتیک قرآن شریف kl. 8°.
- * هفتیک, Mai. kl. 8°.
- یس

1858.

- ایمان شرطی. Zwei Ausgaben. K.
- * باقرغان 4°. K.
- * بدوام کتابی kl. 8°. K.
- * قصیدۀ برده kl. 8°.
- * 8° پند نامه یعنی شیخ العطار تصنیفی حد بی حد ننگ ترجمه سی.
- * 8°. K. تنبیه الصبیان.
- * 8°. ثبات العاجزین.
- حکایت فی مدح امام اعظم
- * 8°. K. حکیم آنا کتابی.
- * 8°. خدای تعالی ننگ منکره بر اسملری خاصیتلری برلان.
- * 1 Bogen. حلیۀ النبی صلی الله تعالی علیه وسلم.
- * 8°. kl. دعاء اسم اعظم الخ.
- (öfters). دعاء ام الصبیان.
- * kl. 8°. K. دعاء ایمان.

- * بزكاك اوچون دعا , 1 Bl. 4°.
- دعاء جنت الاسماء , im November. K.
- دعاء جنت الاسماء , im December. K.
- * دعاء قدح النور الخ 8°.
- * يانغه تاغو اوچون مائور دعالار در , 1 Bl. 4°.
- * 8° رساله في ايمان امة محمد النبي الورا وفي حق البيع والشرء .
- * 8° رساله عزيزه شرح ثبات العاجزين .
- رونق الاسلام
- * سور من القرآن kl. 8°.
- * شرايط الايمان , Mai. 16°.
- * شرايط الايمان , December. 16°.
- * شرايط الايمان , Cr.: December 1857. 16°. K.
- * كتاب شرح فقه كيداني بلفظ التركي فقه كيداني شرحيدر
- 8° تركى لفظ برلان
- * شمایل , 1 Bogen.
- * 8° فضائل الشهور .
- * 4° القرآن . Univ.-Dr.
- * القرآن (قران شريف) , 1) Cr.: 1857, April. 2) Januar 1858 u. 3) September. fol. RS.
- * (كلام شريف) القرآن fol. K.
- القرآن , im Juni. RS.
- 4° القرآن . K.
- * قصه سيف الملك , im März. 8°.
- * 1) كتاب قصه حضرت يوسف النبي عم 1) Februar, 2) März. 8°.

- * كعبة شريف, 1 Bogen.
- * هذه الاوراق كلمة الشهادة وتهليلات القران واسماء الله
الحسنى ووقف الاسم الاعظم وحرز ابى دجانه, 1 Bogen,
lithogr. ١٢٧٥ = 1858, 9.
- * 4° كتاب مجمع الاداب.
- * مجمع الفضائل, 1 blauer Bogen.
- * مخزن الاسرار, ed. Gottwaldt. 8°.
- * مهر شريف, 1 Bogen.
- * مهر شريف, 1) Cr.: December 1857, 2) August 1858,
3) December; je 1 (also 3) Bogen.
- * مهر شريف, 1 rosenfarb. u. 1 gelber Bogen. K.
- * امام غزالى رحمة الله عليه ننك بر شاكر دينه نصيحت قيلغان
ا. H. 1274 = 1857, 8. 8°.
- * 4° كتاب عزّة مآب نصيحت الصالحين.
- * 8° رساله نور نامه.
- * هفتيك kl. 8°. K.
- * هفتيك kl. 8°. RS.
- * هفتيك, gedr. 5000 Ex. kl. 8°.
- * هفتيك, 2 Auflagen in einem Monat, jede zu 3000 Ex.

يس

1859²⁹⁾.

- * 8° ايمان معناسى وهم فضيلات لارى وثوابلارى بياننده در

قصص ربغوزى الخ * 29) ed. Ilminski. 8°. — 1) Татарская хрестоматія Кукляшева. 2) Словарь къ Татарской хрестоматіи,

K. بدوام کتابی

خدای تعالیٰ نیک منکرده بر اسمی خاصیتلری برلان

K. دعاء اسم اعظم وهم باشقه شریف دعالر

* kl. 8°. رسالة في بيان فضيلة دعاء مستجاب

* 8°. رسالة في الجنائز

* kl. 8°. سور من القرآن

* 1 Bogen, سورة يس

* K. شرائط ايمان, im November. kl. 8°.

* 16°. شرائط الايمان, im December.

8°. شرائط الايمان

* 1 Bl. شمایل

* Kor. II., 256, 1 Bogen طباق, lithogr. (2 verschied. Ex., 1 blau).

Drei Worte aus dem Koran (Sur. XXXVI, 1.) künstlich verschlungen, d. i. سورة يس, q. v. 1 Bogen طباق, lithogr.

* 1 Bl. K. فتح آبتی

* 8°. فضائل الشهور

* fol. RS. القرآن

* K. القرآن, im Februar. fol.

составл. С. Кукляшевымъ. (1) Tatar. Chrestomathie und 2) Wörterbuch, von Kukljasev). 8°.

Начальное руководство къ изученію Арабскаго, Персидскаго и Татарскаго языковъ, составилъ Миръ - Салихъ Бекчуринъ (Anleitung zur Erlernung der arab., pers. u. tatar. Sprache von Mir-Ssalih Bektschurin). 8°. — In Moskau erschien: مراد العارفين

* lithogr. bei Abdulofsky. 1275
= 1859. 4°.

- * القرآن, im Juli. fol. K.
- * القرآن (كلام شريف) 4°. Univ.-Dr.
- * 8° قرق حديث.
- * 8° كتاب مستطاب وشرف المأب في قصة المنصور الحلاج.
- * 8° قصّة يوسف بيغمبر عم.
- * 8°. K. كتاب قصّة حضرت يوسف النبي.
- * 1 Bogen. كعبه شريف.
- * 1 Bogen. مجمع الفضائل.
- مجمع الدعوات والاذكار يعنى بو كتاب هر دعا قيلغوجى
كيراكلى ومعتبر خاصيتلى دعا لار وذكرا لار وصلوات لار
8°. بياننده در
- * رساله محمدیه للشيخ قطب العارفين محمد ابن كاذب چلبى. fol.
- * 8°. هذا كتاب فى بيان معجزات النبي.
- * kl. 8°. مليكه كتابى.
- * 8°. مهر شريف خاصيتلى برلان.
- * 2 Aufg. in einem Monat, jede zu 4800 Ex. مهر شريف.
- * 8°. K. كتاب شرف مآب مولود النبي عم
- * 8°. رساله نور نامه.
- * 16°. هفتيك } Univ.-Dr.
- * 12°. هفتيك }
- * 8°. K. هفتيك.
- * kl. 8°. RS. هفتيك.
- √ * كتاب شرف مآب هفتيك تفسيرى تركى تلنده (صنفه
تاليف Id. * — 8°. تاج الدين افندى فى سنة ١٢٤٢)
بهادر شاه گايىناوى.

1860³⁰).

* اخر زمان كتابى kl. 8⁰. K.

* اخر زمان كتابى kl. 8⁰. Univ.-Buchdr.

* اصحاب بدر 1 Bogen.

شرائط s. 12⁰; ايمان شرطى

بحين lithogr. bei Jahjin ايمان شرطى

2 Auflagen, jede zu 4000 Ex., lithogr. آية الكرسي

باشماق شريف

* 8⁰. بافرغان

* kl. 8⁰. K. بدوام كتابى

* هذا كتاب التجويد — بو تجويد كتابنى رحمة الله اميرخان

اوغلى ننگ خراجاتيله اول کره طاش ایلان باصمه اولندى

محمدولى مظفر اوغلى بحين ننگ ليتاغرافيه سنده lithogr.

bei Jahjin. 4⁰.

* 8⁰. RS. كتاب تجويد المسمى بتحفة الاولاد

* هذا كتاب ترجمة بداية الهداية للامام الغزالي رحمه الله

8⁰. تعالى

* 8⁰. ثبات العاجزين

* هذا كتاب ترجمة جنان الجنان للامام الغزالي رحمه الله

8⁰. تعالى

رسالة فى الجنائز

* kl. 8⁰. حكايت فى مدح امام اعظم

30) * Русско-Татарская азбука — (Russ.-Tatar. ABCbuch von Wahhabov). 8⁰. — * Краткая Татарская грамматика Насырова: (Kurze tatar. Grammatik von Nasyrov). 8⁰.

- * حلبی ترجمہ سی بابا طاغی 8°. Wiederabdruck der Constantinopoler Ausgabe.
- * دعاء اسم اعظم الخ kl. 8°.
- دعاء امّ الصبیان
- K. دعاء مستجاب
- * 1 Bl. (öfters). یانغہ تاغو اوچون دعا لار در
- * 8°. lithogr. کتاب دیوان رضایی
- * کتاب مستطاب راحت دل از مصنفات ملا خواجہ نظر ابن 8°. غایب نظر جمیانی الملقب بہویدہ
- * Cr.: 1) Juli, 2) November. 8°. سور من القرآن
- * شجرۂ مبارکہ بیغمبر ed. Nasyrov. 1 Bl. K.
- * شرایط الایمان April. 12°.
- * شرایط الایمان Juli. 12°.
- * شرایط الایمان October. 12°.
- * شمائل النبی lithogr. 1 Bogen.
- شمائل النبی 1 Bogen. K.
- * عبرۂ نامہ الخ kl. 8°.
- * عقیدۂ منظومہ lithogr. 4°.
- * 8°. رسالۂ فرض عین الخ
- * فضائل الشہور الخ im März. 8°. K.
- * فضائل الشہور الخ im October. 8°.
- * فضیلۂ آیۃ الکرسی 1 grüner Bogen. 2 Auflagen, jede zu 4000 Ex., lithogr. bei Jahjin یحیی اوغلی
- K. القرآن
- * 8°. قرق حدیث kl.

قصۃ یوسف

* کیمسک باش کتابی 1) K., 2) Univ.-Dr. kl. 8°.

مجمع الاداب

مجمع الدعوات

مجمع الشمائل

* مراد العارفين (mit tatar. Erklärung) 8°. S. d. Register.

* مهر شریف 1 Bogen.

* هذا كتاب مهمة المسلمين 8°.

* هفتیک Cr.: 1) Februar und 2) December. 12°.

* هفتیک 12°. RS.

* 8° هفتیک تفسیری الخ تالیف بهادر شاه کاینای

یس 2 Auflagen.

Verschiedene Gebete. RS.

1861³¹⁾.

* اصحاب بدر 1 Bogen.

* 8° كتاب انوار العاشقين تالیف یازیچی اوغلی احمد بیجان

Wiederabdruck der Constantinopoler Ausgabe.

* ایمان شرطی 12°. K.

* بدوام کتابی kl. 8°.

كتاب جنان الجنان تالیف الامام الغزالی

4° ترجمة حاجی ابو المنيح البستوی السعیدی

* هذا تفسیر هفت یک من تفسیر التبیان соч. Курсевн. 8°.

* 8° كتاب شرف مآب هفتیک تفسیری ترکی تلنده (2 Ex.).

31) * Самоучитель Русской грамоты для Киргизовъ, соч. Ильминскаго. 8°.

- * kl. 8°. دعاء اسم اعظم الخ *
- دعاء امّ الصبيان
- K. دعاء امّ الصبيان
- * 1) Univ.-Dr., 1 Bl. 4°. يانغه تاغو اوچون مآثور دعا لار در 2) K.
- * 8°. كتاب مستطاب راحت دل الخ
- رسالة سكر جنّت صفتلرينى بيان وعيان ايدر مصدره باصلغان
- محمديه كتابى تنك شرح فرع الروح دن نقل ايتولدى
- * 8°. للامام الهمام حضرت اسماعيل الحقى رحمة الله عليه *
- * kl. 8°. سور من القرآن
- * 1 Bl. شمایل
- * 8°. (sonst نامه غره ليك).
- * 8°. اوشبو غره نامه ده روسيه ده بولغان يارمونكالار بلنور (2 Ex.).
- * 8°. K. فضائل الشهور
- * 8°. (كلام شريف) القرآن
- * 8°. كتاب قصة حضرت يوسف النبى
- * Eine Karte der östlichen Erdkugel mit tatarischen Erklärungen, verfasst von Abdul-Hakim Abdurraschid Oghli. 1 Bogen. كارتى
- * 1 Blatt lithogr. كعبه شريف
- K. كنج العرش
- * Abbildung, المدينة المنورة نورها الله تعالى الى يوم القيمة lithogr. 1 Bogen.
- * (Abbildung, lithogr.). 1 Blatt. المكّة المكرمة الخ
- * lithogr. 4°. هذا كتاب مولود شريف

- * مهر شریف, Januar. 1 Bogen.
- * مهر شریف, Cr.: 1) Juli, 2) December, je 1 Bogen.
- * 8° مهر شریف خاصیتاری برلان الخ.
- * 1 Bl. fol. lith. (دعا) لرفع الوباء الخ. d. i. وبا دعاسی
- * 12°. K. هفتیک
- ✓ تفسیر. 8°. RS. S. هفتیک
- K. یس
- بس
- * kl. 8°. K. یک حکایت

1862.

- * kl. 8°. K. آخر زمان کتابی
- * 8°. استوانی کتابی
- اصحاب بدر
- * ed. Ilminsky. 8°. (2 Ex.). ایر طارغن
- * ایکی حاجی تنک رحلت نامه لاری بری حاجی اسماعیل بیگ
- محمد اوغلندین وینه بری حاجی محمد امین عمر اوغلندین
- 8°. S. das Register. روایت اولنگان
- * 12°. K. بدوام کتابی
- * kl. 8°. تعلم الصلوة
- قران. s. تهلیلنامه
- * kl. 8°. دعاء اسم اعظم الخ
- دعاء امّ الصبیان
- کتاب راحت دل الخ
- * 8°. کتاب مستطاب رونق الاسلام
- * kl. 8°. سور من القرآن

* شرائط الايمان, im Juli. 12°.

* شرائط الايمان kl. 8°.

* Verschiedene Gebete, 1 Bogen (طباق).

* رسالة فرض عين هم دعوات kl. 8°. K.

* (كلام شريف) القرآن fol. K.

* قرآن شريف تهليل لرى الخ kl. 8°.

كنج العرش

مزرا قلى علم حال تعبير اولنان مفتاح الجنة نام كتاب هم
جواهر الاسلام وشروط صلاة ورسالة صوفيه وابدست

8°. دعا لرى و ابراهيم حقيـنك خدا ربـم منظومه سى *

Wiederabdruck der Constantinopoler Ausgabe.

* مهر شريف خاصيت لرى برلان وهم اسماء اصحاب كهف
خاصيت لرى برلان وهم دعاء كنج العرش خاصيت لرى
8°. برلان هر قايسى مبارك دعا لاردر

* مهر شريف, 1 Bogen.

* 8°. كتاب مهمة المسلمين.

* رسالة نور نامه, Cr.: 1) October, 2) November. 8°.

* هفتيك 12°. Univ.-Dr.

* هفتيك, Cr.: Mai 1862. kl. 8°. 2 Ausgaben. K.

* هفتيك, Cr.: Dec. 1861. kl. 8°. 2 Ausgaben. K.

* 8°. كتاب شرف مآب هفتيك تفسيرى تركى تلنده *

بس

1863³²⁾.

ايمان شرطى, lithogr. bei Jahjin.

اورسپهنى اوقوغانده صولدان اوندكغه طابه اوقومق كرك 32)

* 8°. باقرغان.

K. ثبات العاجزين.

* kl. 8°. K. حكاية في مدح امام اعظم.

* 1 Bl. حلية النبي صلى الله تعالى عليه وسلم.

كتاب حمد بيحد للمشيخ عطار

دعاء امّ الصبيان

* kl. 8°. دعاء قدح النور وتفسير ابجد.

* هذه رسالة في فضل العلم والعلماء وحقوق الملوك والامراء وما

فعل هذا الزمان باهل الفضل والعقلاء تاليف العالم

العلامة والحبر الفهامة شيخ العلماء والمحدثين بمدينة

سيد المرسلين شيخنا الشيخ يوسف كساب الغزي ثم

المدني, lithogr. 4°. (Nach d. Constantinop. Ausg.).

* kl. 8°. K. سور من القرآن.

* 1) im Mai 2 Ausgaben und 2) im November. 12°. شرايط الايمان.

* 8°. هذا كتاب شروط الصلوة.

شمائل النبي, lithogr. bei Jahjin.

* 1 Bl. شمائل.

* (Die Namen der 4 Chalifen, Husain's und Hasan's und Kor. XXI, 167), lithogr. 1 Bogen (طباقي).

* 8°. رسالة عزيزه شرح ثبات العاجزين.

* فضائل الشهور بو رساله ده رجب وشعبان ورمضان وذى الحجة

ومحرم ابي ننگ هر قايسى ننگ فضيلتنى وثوابنى بيان

ايدر Mai. 8°. (2 Ex.).

* باصونك ابرى هم واق حرفلى. Издавъ Вагаповъ. (Herausgegeben von Wahhapor 1863). 1 Blatt, lithogr.

- * — — id., Juni. 8⁰.
- * قرآن شریف تہلیل لری ودعاء عجایب الاستغفار وصلوات
kl. 8⁰. شریف وباشقہ شریف دعالر بیانندہ
- * 8⁰. K. کتاب قصۂ حضرت یوسف النبی
- * عزّتلو راشد افندی طرفندن سویلنمان محاطبہ نفسیۂ منظومہ
1 gelbes Bl. fol. نفیسہ سیدر
- * 1) April, 2) November; je 1 Bogen. مهر شریف
- * 16⁰. K. ہفتیک
- * 8⁰. کتاب الخ ہفتیک تفسیری الخ تصنیف تاج الدین
K. یس

1864.

- * اصحاب بدر (2 Ex.); je 1 Bogen.
- * K. الیف با
- * شرائط Juli, August u. s. w., s. ایمان شرطی
- * 12⁰. K. بدوام کتابی
- * 8⁰. تعلم الصلوۃ
- * 8⁰. K. ثبات العاجزین
- * K. حکایت فی مدح امام اعظم
- * 8⁰. کتاب دستور شاہی فی حکایۃ پادشاہی
- * kl. 8⁰. دعاء اسم اعظم الخ
- * kl. 8⁰. دعاء قدح النور الخ
- * 8⁰. (2 Ex.). کتاب مستطاب راحت دل الخ
- * 8⁰. سراج القلوب
- * 8⁰; s. das alphab. Register. سوانح
- * سور من القرآن, im Juli. kl. 8⁰. (2 Ex.).

- * سور من القرآن الخ وهم قرآن اوقوغان صونکنده اوفی
تورغان دعا, September. 12⁰.
- * شرائط الايمان 8⁰. (2 Ex.).
- * شرائط الايمان, im Januar. 12⁰.
- * — — im Juli. 12⁰. (2 Ex. u. 1 auf verschied.
Papier).
- * — — im November. 12⁰.
- شمائل النبی K.
- * هذه عبرة نامہ وشکر نامہ من ابيات الاحدية kl. 8⁰.
- * القرآن (كلام شريف), im Januar. fol. K.
- * القرآن (كلام شريف), im October. fol.
- * قرآن شريف تهليل لرى الخ 8⁰. K. (2 Ex.).
- 8⁰ قصه سيف الملك.
- 8⁰ كتاب قصه حضرت يوسف النبی.
- * 8⁰ كتاب اللباب.
- كنجينه حكمت ابو على سينا. Wiederabdruck der Constanti-
nopolier Ausgabe. 8⁰.
- * 8⁰; d. i. ein Commentar شرح zu dem
مراد العارفين Gedichte. K.; s. d. Register.
- * مهر شريف, 1 Bogen. Cr.: 1) October, 2) December.
(2 Ex.).
- * هفتيك kl. 8⁰. K.
- * 8⁰ كتاب مستطاب هفتيك تفسيرى تركى تلتده.
- يس. K. (öfters).

1865³³).

اسماء الله الحسنى, lithogr. bei Jahjin.

33) * Самоучитель для Русскихъ по Татарски и для Татаръ по Русски, соч. Вагаповымъ. 8⁰.

* اسماء الله تعالى الحسنی النخ kl. 8°. 1) April, 2) Mai.
اصحاب بدر, lithogr. bei Jahjin.

* آلتی بارمق کتابی تالیف محمد بن محمد افندی,
(Wiederabdruck der Constantinopoler Ausgabe).
fol.

اوراد فتحیه

باشماق شریف

کتاب s. بخارزاده

* بدوام کتابی kl. 8°.

بدوام کتابی K.

* تعبیر نامه K. 1) Februar, 2) April. kl. 8°.

تعلم الصلوة

ثبات العاجزین

* دعاء جنت الاسماء النخ kl. 8°.

دعاء امّ الصبیان

دعاء قدح النور

* 1 Bl. یانغه تاغو اوچون ماءثور دعاآلار در

* سور من القرآن kl. 8°. K.

* شرایط الایمان, im Juni. 12°.

* شرایط الایمان, Cr. vom 2. u. 8. October. 12°.

* وضو رسالہ (شروط الصلوة النخ) auch über Waschungen
u. غسل, ohne näheren Titel. 12°.

* 12° کتاب بخارزاده

* 12° کتاب اللباب

کعبه شریف

* کینتدن بولانورغان خطرناک وقورقونیچلی آورولرننک
دوالری بیاننده دوکتر زابلوتسکی ننک ۱۸۹۵ نچی یل ننک
کلیندرنده باصلغان استاتیه سندن تاتار تلینه ترجمه
8⁰; s. d. Register.

مجمع الدعوات
مرشد المتاهلین; ein Wiederabdruck der Constantinopoler Ausgabe.

* 8⁰. K. کتاب عزة مآب نصیحت الصالحین

K. هفتیک.

4⁰. هفتیک تفسیری

بس

1866.

اسماء الله الحسنى

* kl. 8⁰. دعاء اسم اعظم وهم باشقه شریف دعالر

K. دعاء ام الصبیان

دعاء جنت الاسماء حضرت امام محمد غزالی رحمه الله علیه ننک
رساله سی در الله تعالی ننک اسم اعظم بونده دیو یاد
16⁰. ایتمشدر

* 1 Bl. 4⁰. (Mehrere Ex.). یانغه تاغو اوجون مأثور دعالار

* 8⁰. Vs. (2 Ex.). کتاب مستطاب راحت دل

* سبعة اخبار وزبدة آثار, genealogische Tafel der türkischen Sultane, von Adam angefangen, lithogr. bei Jahjin; s. d. Register.

* سور من القرآن, vom 1) Januar, 2) Novemb. kl. 8⁰.

* 12⁰. شرایط الایمان

- * شرائط الايمان kl. 8°.
- * شرط الايمان 12°.
- * رسالة فرض عين النخ kl. 8°.
- * فضائل الشهور النخ 8°.
- * القرآن fol. K.
- * مهر شريف خاصيتارى برلان النخ 8°. (2 Ex.).
- * مهر شريف, 1 Bogen. (2 Ex.).
- * هذا كتاب مهمة المسلمين 8°.
- * رسالة نور نامه النخ 8°.
- * هفتيك شريف kl. 8°. K.
- هفتيك
- يس K.
- يس 8°.

Ausgaben ohne Angabe des Jahres.

- * ايمان شرطى 16°.
- * حكايت فى مدح امام اعظم kl. 8.
- * حلية النبى, 1 Bogen lithogr.
- * دعاء دولت * 1 Bogen lithogr. u. دعاء الوباء.
- * رسالة فى العقايد الاسلامية 8°.
- * 1 Bogen, Kor. II, 256. lithogr.
- * القرآن fol. (Nach Fraehn: vom Jahre 1820).

Beilage I.

Fraehn hatte im Jahre 1819 Schritte gethan, um die in Kasan schon gedruckten und ferner zu druckenden morgenländischen Bücher für das durch ihn im Jahre 1818 gegründete asiatische Museum zu erhalten; vergl. «Das Asiatische Museum» S. 29. Dass er sich, wie natürlich, überhaupt um sie bekümmerte, geht auch noch aus seinen nachgelassenen Papieren hervor. In einem der *Tatarica* genannten Bände (LXXIV, 4)³⁴⁾ findet sich ein kurzes Verzeichniss jener bis zum Jahre 1816 erschienenen Schriften. Fraehn führt da auch (S. 19 und 26) *الجزء السابع من القرآن* (wohl = *هفتيك*) und *التمجى* vom Jahr 1801 auf. Auch ein «Alkoran» von demselben Jahre wird da angeführt, aber nicht von seiner Hand. An der Angabe hinsichtlich der beiden ersten Schriften lässt sich nicht zweifeln; vgl. das im alphabetischen Register unter *هفتيك* Beigebrachte. Auf diese Angabe hin habe ich auch das Jahr 1801 in dem chronologischen Verzeichnisse zugelassen, während man gewöhnlich das Jahr 1802 als das erste nennt, in welchem das Drucken der in Rede stehenden Schriften begann. Hinsichtlich der arabischen Typographie aber bemerkt Fraehn, sie sei im Jahre 1801 nach Kasan gekommen und von Buraschew³⁵⁾ Ab-

34) S. Fraehnii opp. post. ed. Dorn. P. I, S. 448.

35) In den Ausgaben: *عبد العزيز بوراشف*. Erdmann («Die Tataren Kasans, in der Zeitschrift der D. m. Gesellschaft», Bd. XIII, S. 671) und Zenker u. A. sehen ihn mit Unrecht als den Verfasser oder Übersetzer einiger Schriften an. Aus der «Übersicht des Fortschrittes und der Erfolge im Lehrfache der asiatischen Sprachen an der Universität Kasan». Kasan 1842. 8°. (vom vormaligen Professor der kasanischen Universität Kowalevsky, S. 12. — *Обозрѣніе хода и успѣховъ преподаванія*

dul - Asis im Jahre 1802 im März übernommen worden. Das erste von dem genannten Tataren gedruckte Werk sei das ABC gewesen. Im Jahre 1805 wurde die Typographie an Jusuf Apanajev يوسف اپانایف (Apanaï) abgetreten (ib. S. 21).

Sowohl in dem angeführten handschriftlichen Nachlasse «*Tatarica*» als in dem II^{ten}, IV^{ten} und VIII^{ten} Bande der «*Syllogae*», und sonst in der Bibliothek Fraehn's und des Museums überhaupt finden sich noch einige gedruckte *Tatarica* u. A. und zwar:

A.

- 1) حفظ ابدیچی چچکی بابشطر مقلق خصوصند اغی تعلیم نامه در

Über die Anwendung der Vaccination, ins Tatar. übersetzt von Chalfin. Kasan. 1813. 8°. (Syll. II. 8°. № 20 (2 Ex.).

- 2) Aufforderung von Seiten der kasanischen Universitätstypographie zur Subscription auf den Koran und die Elementarlehren der tatarischen Sprache und der muhammedanischen Religion, welche mit neugegossenen Lettern gedruckt werden sollen.

Азіатскихъ языковъ въ Имп. Каз. Университетѣ. Составл. Орд. Проф. Ковалевскимъ. Казань. 1842. 8°. — Französ. Übers. von A. de Plagny. Ibid. 1842. 8°. — ersieht man, dass schon früher eine oriental. Druckerei in Kasan bestanden hat. Nach einer Mittheilung in der Zeitschr. d. D. m. Gesellschaft, XIII, S. 501, erhielt Kasan i. J. 1799 eine tatar. Buchdruckerei. Aus St. Petersburg wurde eine solche dem kasanischen Gymnasium i. J. 1800 übersandt, «Übersicht» S. 52. Aber wenn Erdmann (S. 672) von einer im Jahre 1802 gegründeten Druckerei eines gewissen Buraschew spricht, so war eben dieser Tatar nur der zeitweilige Inhaber (содержатель, ذوالجہ) der Kronstypographie. In der «Bibliothèque de S. de Sacy» und bei Zenker: Burachof, welche Aussprache die richtige ist: Büräschòv.

1814. Tatarisch und Lateinisch. (*Tatarica* LXXIV, 2 und Syll. VIII, also 2 Ex.).

- 3) اعلام نامه, Einladung zum «Act» (Austheilung der Censuren an die Schüler) des kasanischen Gymnasiums am 10. Juli 1807. fol.
- 4) Über Murink's Opodeldoc, ins Tatarische übers. von Chalfin und zwar zwei verschiedene Bearbeitungen, a) vom 30. Haziran (Juni), 4 Seiten 4° und b) vom 16. Tamus (Juli), 2 Seiten 4°. 1808). (Das As. Mus. S. 127, № 127).
- 5) اعلام نامه, Theaterzettel für eine von einer in Kasan angekommenen Künstlergesellschaft zu gebende Vorstellung am 14. Mai 1809. fol.
- 6) اعلام نامه لشکرلره باش سردار غینرال فیلد مارشال کناز — کولینیشیچوف و کوتوزوف و باش قوناچقاری دوبرقو نام قریه دن شاه اعظم حضرتلریکه ایکی اعلام نامه لر ایله شوبله معلوم ایدهلر. Zwei Kriegsberichte des Feldmarschals Fürsten Golenischtschev-Kutusov aus Dubrowo an S. M. den Kaiser, vom 6. u. 8. Nov. 1812. Übers. von Chalfin. Kasan. 1812. fol.
- 7) اعلام شاه اعظم حضرتلری ننگ امر همایونلری ایله — اعلام مینصطرصطوا پولیتصیبادن اعلام اولنا دور. Ein Befehl des Polizeiministeriums, aus dem Russ. ins Tatar. übersetzt. Kasan. 1812. fol.
- 8) Manifest des Kaisers Alexander I. aus Polocz vom 6. Juli 1812. Gedruckt in der Synodaldruckerei in St. Petersburg am 10. Juli; die Übersetzung in Kasan am 19. Juli. fol.
- 9) Manifest des Kaisers Alexander I. aus Karlsruhe

vom 6. Dec. 1813. Russ. und Tatar. Übersetzt von Chalfin. Gedr. in Kasan 1814. fol.

- 10) Id. übersetzt ins Tatarische von Onisiforov. 4°.
- 11) Aufforderung zur Subscription u. s. w. s. № 2.
- 12) Manifest des Kaisers Alexander I. vom 30. August 1814, übers. von Jarzov; fol. S. St. Petersburg. Zeit. 1814. № 76.
- 13) فینانسوی دید و کلری مینیستردن خزینہ لک — اعلام نامہ
 دهقانلری اوزره اعلام اولنا دور. Отъ Министра Финансовъ поселянамъ казеннымъ. Erlass des Finanzministers an die Kronsbauern. (Прибавл. къ № 20 Казанск. Извѣстій). 1814. fol.
- 14) a) سنہ ننگ اپریلنک ۲۵ نچی یومی : اعلام نامہ
 قزان³⁶⁾ قلغہ سینٹنگ ۱۷ رقم التنداکی اعلام نامہ سیٹگہ ضم
 اولنمشدر. Kriegsbericht (1814) u. s. w. Relation u. s. w. Es ist nämlich auch eine deutsche und eine französische Übersetzung beigefügt.
 b) سنہ ننگ اپریلنک ۲ سندہ قلغہ پاریژدہ فرانصر
 عسکرلرینہ ندا و خبردر. Aufruf an die französische Armee — Appel aux armées françaises etc. Übersetzt von Ibrah. Chalfin.
 c) فی قلغہ پاریژ (sic) [پاریژ] مشترک مجمع ننگ — اعلام
 ونداسی. Öffentliche Bekanntmachung des versammelten Gemeinderathes zu Paris. — Proclamation du Conseil de Paris. 1814. Übers. ins Tatar. von Januarii Jarzov. (Ibid. къ № 17).
- 15) Einladung des Rectors und des Conseils der ka-

36) Über قلغہ (d. i. قلعه), s. d. Register unter قران.

san. Universität zur Feier des Stiftungstages der letzteren am 5. Juli 1814. 2 Ex., das eine die Correcturen von Fraehn's Hand enthaltend. S. (Das As. Mus. S. 127, № 128, a).

16) Id. vom Jahre 1816.

17) اعلام نامه. Aufforderung von Seiten des kasan. Gymnasiums an die Tataren, wer von ihnen die asiatische Druckerei oder den Druck der asiatischen Bücher in derselben übernehmen will. 1816. (Прибавл. къ № 29 Казанск. Исквѣстій).

18) Manifest Peter's des Grossen vom Februar 1711 über die Beschwerden gegen die Türkei. (S. Полное Собрание Зак. 1711 22. Февр. № 2322. Gravirt. fol. (D. Asiat. Mus. № 41).

19) Peter's des Grossen Manifest über den Krieg gegen Persien; d. Astrachan اچدرها 15. Tamus (Juli) 1722. Ibid. № 30. S. unten d. deutsche Register.

20) نظامات سیاسیه حربیه دن اولوب عسکر ضبطنده اولان اراضینک اهالیسنه دخی عائد اولان بعض موادک خلاصه سیدر. Выписка изъ полевого Уголовнаго Уложения тѣхъ статей, которыя относятся и къ жителямъ занимаемыхъ арміею мѣстъ. — Kriegsfeldgesetz. Russ. u. Tatar. 1 Bl. fol. (Das As. Mus. S. 115, № 16).

21) Ukas der Kaiserin Katharina II. vom 8. April 1782. روسیه لسانندن ترکیه لساننه نقل وترجه اولندی بولاغوجنیه یا خود پولیچه یعنی حسن مؤدّب رسم دستوری نک اولکی جزئدور. S. Полное Собрание Зак.:

Уставъ Благочинія или Полицейскій. *Polizeiverordnungen*.

- 22) Fraehn (Opp. post. msc. LXIV, S. 45) führt noch als *rariss. an*: Трактатъ о торговлѣ между Россійскою Имперіею и Портою Оттоманскою, заключенный въ Константинополѣ Іюня 10-го дня 1783 года. При Имп. Академіи Наукъ 1783 года. fol.

دولت روسیہ ایلہ دولت عثمانیہ بیننده تجارت عهد
نامه سی قسطنطیہ ده (sic) عقد اولمشدر ماه ابولیک
اونجی یومنده. سنہ ۱۷۸۳ (Geogr. I).

- 23) مزید عزّت و مقدّس جنابلو مبالغہ ایلہ حکمدار پادشاه
عظمی ایمراطوریچہ اقاترینا ثانیہ حضرتلری نک جمیع
روسیہ ایمریہسندہ ایالتلرک نظام وترقیبی ایچون ایجاد
واملا اولمش قانون جدیدر Katharina II. vom 12. Nov. 1775. (Moskau?). 4°.
(Syllog. IV).

- 24) مزید عزّت و مقدّس جنابلو مبالغہ ایلہ حکمدار پادشاه
عظمی ایمراطوریچہ اقاترینا ثانیہ حضرتلری نک جمیع روسیہ
ایمریہسندہ ایالتلرک نظام وترقیبی ایچون ایجاد واملا
اولمش قانون جدیدر Katharina II. Verordnungen zur Verwaltung der Gouvernements des russischen Reiches vom 12. Nov. 1775. Aus d. Russ. ins Tatar. im Jahre 1785 übersetzt; zu St. Petersburg 1786 u. 1796 gedruckt. 4°. (Zenker I, 1493)³⁷).

37) Hier sei auch erwähnt: Манифестъ о началѣ и причинѣ войны съ Персіею, данъ въ С. Петербургѣ.... Марта 1796. (Russ. und Persisch). fol. Ich habe die Schrift nicht gesehen.

- 25) Ukas der Kaiserin Katharina II. vom 26. Mai 1784 über die Handelsverbindungen mit der Türkei. (Das As. Mus. № 14). (2 Ex.).
- 26) Тарифъ о сборѣ пошлинъ съ привозимыхъ и вывозимыхъ изъ Константинополя российскими купцами товаровъ и пр. روسیہ بازکارلری ایله استانه دن بو طرفه وبوندن اول طرفه کتوریلن ماللردن آخذ اولنه جق رسم کمرک بابنده بیک یدی یوز سکسان ایکі سنه سنده ماه سنتабрік بشنجی یومنده روسیہ عثمانیه دولتلیرى (Ibid. № 14). 1784. fol.
- 27) یرلیغ. Ein Billet für solche, die über die Gränze gehen (die Türkei?). Россійской Императорской билетъ съ пограничной заставы: حدود باشنده تعیین اولان قراولدن دولت روسیہ یرلیغی 1 Bl. (Ibid. № 14).
- 28) Ukas S. M. des Kaisers Nikolai I. vom 28. Sept. 1827, enthaltend Verordnungen für die im taurischen Gouvernement lebenden Tataren. — Положеніе для Татаръ-поселянъ и пр. — قانوننامه — Russ. und Tatar. gedruckt in St. Petersburg. (Ibid. S. 115, № 15). fol.

Ferner:

- 29) Тарифъ о сборѣ пошлинъ съ привозимыхъ въ Турецкія области и вывозимыхъ оттуда Россійскими подданными товаровъ, постановленный между Россійскою Имперіею и Портою Оттоманскою

въ 1842 году. fol. (Geogr. 1, a). (Russ. u. Türkisch).

A. 30) Diplom (منشور) für den Mufti von Orenburg³⁸⁾ Muhammed-Dschan جان b. Husain, in arab. Sprache aufgesetzt von Fraehn 1814. Es ist das Correctur-Exemplar. (Ibid. S. 127, № 128 a).

P. 31) Sonet V^{ty} Widok Szatyrdahu ze stepów Kozłowa Polskiego na wiersz Perski przelozył Mirza Dżafar Topczy-Baszy. Lithogr. in St. Petersburg. 1826. 2 Blätter. 4°. (Ibid. S. 137, № 126).

32) Hier seien auch zwei (ein persisches und ein türkisches) Gedichte desselben Persers erwähnt «auf das Denkmal für Kaiser Alexander I.» (die Alexandersäule): На памятникъ Императору Александру I. Два стихотворенія на Персидскомъ и Турецкомъ языкахъ. С. Петерб. 1835. 4°.

B.

Dann folgende Christiana:

1) Das N. Testament, Karas. 1813, 8°. انجيل مقدس
يعنى لسان تركيه ترجمه اولنان بزم ربّ عيسى مسيحك
يكنى عهد ووصيتى قورسده الخ ١٨١٣. (2 Ex.).

2) Das N. Testament im tatarischen Dialect von Orenburg. Astrachan. 1820. انجيل مقدس يعنى عيسى
مسيحك يانكى وصيتى اولكى تصنيف استراخان شهرده
يوحنا ميچلر ان باصلمشدر الخ ١٢٢٠. (2 Ex.).

3) Das Evangelium Matthäi in demselben Dialect. Astrachan. 1818. انجيل مقدس متيننك يازوسى. 8°.

³⁸⁾ Der jetzige Mufti heisst: Hadschi Selim Girai Tevkelev (Тевкелевъ).

- 4) Id. عيسينك انجيلي مٲينك يازوسي, auf blauem Papier. fol. (Karas 1807)? (Syllog. VIII).
- 5) Die Genesis in tatar. Übers. Astrachan. 1819: موسى نينك ايلك كٲابي. 8°.
- 6) Die Psalmen im Noghaier Dialect. Ibid. 1818. نبي وبنى اسرائيلك پادشاهى داودك زبورلرينك مقدس 8° سفرى.
- 7) Das Evangelium Lucae, ebenfalls im Noghaier Dialect. Ibid. 1816. 8°.: انجيل مقدس لوقادن لسان توركيه ترجمه اولندى النخ.

Von tatarischen Übersetzungen des N. T. (von Kasem-Bek) nenne ich die 1) der Evangelien. 1855; 2) der Apostelgeschichte, der Briefe und der Apokalypse. St. Petersburg. 1859 — 1861, und die Übersetzung eines grossen Katechismus der orthodoxen Kirche. Ibid. 1862. S. im Register: انجيل, حوارى, كاتبخيزيس.

C.

Von umfangreicheren türkisch-tatarischen, darunter auch von russischen Muhammedanern, verfassten Handschriften und sonstigen schriftlichen Arbeiten besitzt das Museum noch:

- 1) Die Geschichte der karabaghischen Chane, von Adi Güsel ادى كوزل und 2) das Derbendnameh des Mirsa Kerim in Derbend.
- 3) Historia Chanorum Schekiensium auct. Latif Effendi. Msc. 590, bb. (Abgedruckt in den «Auszügen aus muhammedanischen Schriftstellern», S. 515).
- 4) Ксенофоновъ (X.), Собрание Турецкихъ и Та-

- тарскихъ пословицъ и поговорокъ. Въ Тифлисѣ 1849. fol.
- 5) Verschiedene Hefte und Papiere, betreffend die Erlernung der türkischen und tatarischen Sprache, aus dem Nachlasse des verstorb. Ministers des Innern, Perovsky.
- 6) Россійско - Татарскій словарь (unvollendet). Msc. № 484, b³⁹).
- 7) Saïd Hasanogli Chalfin's russisch-tatarisches Wörterbuch, verfasst im Jahre 1785, abgeschrieben von seinem Sohne Ismail. 2 voll. kl. 4°. S. Das Asiat. Mus. S. 29 u. 115. № 18); vergl. Böhtlingk, Zur Türkisch-Tatarischen Grammatik, *Mél. Asiat.* T. I, S. 115.
- 8) الف باء فارسی و ترکی (von Hadschi Jusuf Schah-nasarov, Lehrer der tatarischen Sprache am Gymnasium zu Tiflis). Msc. № 484, c.
- 9) آریه سوداسی اوچون باج خانه قانون نامه سی; s. Fraehnii opp. post. ed. P. I, 1855, S. 444, 15. — Ist auch gedruckt; s. im Register تعریف نامه.
- 10) Ferner eine bedeutende Sammlung von Kirgisi-cis, welche es mir nach vieljährigen Bemühungen gelungen ist zusammenzubringen, und deren Bearbeitung der schon genannte Mulla Husain auf sich genommen hatte.

39) Vergl. über diese Handschrift so wie über andere noch Березинъ (И.), Описаніе Турецко-Татарскихъ рукописей хранящихся въ Библіотекахъ С. Петербурга. (Изъ Журнала Мин. Нар. Просв. 1846, № 5 и 1847, № 5, 1848, Ч. LIX и. 1850 Дек. Отд. III, S. 14.)

Vergl. noch «Das Asiat. Mus.» S. 117 — 123, № 34 — 36, 67, 96.

Beilage II.

Angabe der Anzahl von Exemplaren, in welchen einige Schriften in den Jahren 1853 — 1859 gedruckt worden sind ⁴⁰⁾.

اخر زمان کتابی 1856: 4800 Ex., 1857: 4800 Ex.

استوانی کتابی 1854: 4800 Ex., 1857: 4800 Ex.

باقراغان 1856: 5000 Ex., 1857: 4800 Ex., 1858: 5000 Ex.

بدوام کتابی 1854: 4800 Ex., 1856: 2500 Ex.

قصیده برده 1853: 4800 Ex., 1858: 4800 Ex.

ثبات العاجزین 1854: 4800 Ex., 1856: 4800 Ex.,
1857: 4800 + 4800 Ex., 1858: 7200 Ex.

حکایت فی مدح امام اعظم 1856: 4800 Ex., 1857: 4800 Ex., 1858: 4800 Ex.

حلیة النبی 1854: 4800 Ex., 1858: 4800 Ex.

یانغه تاغو اوچون دعاالر 1853: 2400 Ex., 1854: 4800 Ex., 1856: 3000 Ex., 1857: 3000 Ex.

بزکاک اوچون دعا 1853: 4000 Ex., 1856: 3000 Ex.,
1857: 3000 Ex., 1858: 19,200 Ex.

دعاء اسم اعظم 1855: 4800 Ex., 1857: 4800 Ex., 1858: 7800 Ex.

40) Auch diese Zahlangaben verdanke ich Hrn. Dr. Gottwaldt.
Mélanges asiatiques. V.

دعاء أم الصبيان 1853: 5000 Ex., 1854: 2400 Ex.,
1858: 4800 Ex.

دعاء إيمان 1854: 4000 Ex.

دعاء جنت الأسما 1854: 3000 Ex., 1858: 5000 Ex.

دعاء شريف 1854: 5000 Ex.

كتاب راحة دل 1866: 9600 Ex.

شرايط الإيمان 1853: 4800 + 5000 Ex., 1854: 2400
Ex., 1855: 4800 + 4800 Ex., 1856: 4800 + 4800
+ 2500 Ex., 1857: 4800 + 4800 + 4800 + 5000
+ 4800 Ex., 1858: 5000 + 4800 Ex., 1859:
4800 + 4800 Ex.

فضائل الشهور 1854: 2400 Ex., 1855: 4800 Ex., 1856:
4800 Ex., 1857: 4800 + 5000 Ex., 1858: 4800
Ex., 1859: 6000 Ex.

القرآن 1853: 5000 + 4300 + 5000 + 5000 +
4000 Ex., 1854: 8000 + 5000 Ex., 1855: 4800 +
1500 Ex., 1856: 1500 + 1500 + 4800 + 1900
Ex., 1857: 1200 + 1200 + 1200 + 3400 Ex.,
1858: 1200 + 3000 + 6000 Ex., 1859: 3000 +
5000 + 4800 Ex.

قرق حديث 1855: 4800 Ex., 1859: 9600 Ex.

قصة سليمان 1854: 4800 Ex.

قصة يوسف النبي 1853: 4800 Ex., 1854: 4000 Ex.,
1855: 4800 Ex., 1856: ...? Ex., 1857: 3000 +
4800 + 2400 Ex., 1858: 4800 + 4800 Ex., 1859:
5000 Ex.

كعبة شريف 1853: 4800 Ex., 1855: 4600 Ex., 1856:
3000 Ex., 1857: 4800 + 4800 Ex., 1858: 4800
Ex., 1859: 4800 Ex.

مجمع الاداب 1856: 1200 Ex., 1858: 4800 Ex.

مجمع الفضائل 1853: 3360 Ex., 1854: 2880 Ex., 1856:
1200 Ex., 1857: 2880 Ex., 1858: 4800 Ex., 1859:
4800 Ex.

كتاب مولود شريف النبي 1855: 4800 Ex., 1859: 4800 Ex.

مهر شريف 1854: 3000 Ex., 1855: 4800 Ex., 1856:
4800 Ex., 1857: 4800 + 4800 + 4800 Ex., 1858:
4800 + 4800 + 4800 Ex., 1859: 4800 + 4800 Ex.

كتاب نصيحت الصالحين 1853: 5000 Ex., 1855: 5000
Ex., 1858: 6000 Ex.

رسالة نور نامہ 1857: 4800 Ex., 1858: 4800 Ex.

هفتيك 1853: 4800 + 7000 + 8000 Ex., 1854: 6000
+ 3000 + 7500 + 8000 + 8000 Ex., 1855:
4500 + 8200 Ex., 1856: 4800 + 7000 + 1200
+ 6000 Ex., 1857: 4800 + 5900 + 10,600 +
4800 Ex., 1858: 9000 + 5000 + 3000 + 4800
+ 15,000 Ex., 1859: 16,000 + 3000 Ex. [1866:
15000 + 9600 Ex.].

هفتيك تفسيرى 1859: 4800 Ex.

يس 1853: 2400 + 4800 + 4800 + 4800 Ex., 1854:
4000 Ex., 1856: 2400 Ex., 1857: 4800 Ex., 1858:
4800 Ex. — Über Druckkosten s. Voigt, S. 69–71.

Verkauft werden die Exemplare z. B. zu folgenden
Preisen:

	Rubel.	Kop.
دعاء امّ الصبيان	—	¼
يس	—	2
مهر شريف	—	1
مهر شريف خاصيتلرى برلان	—	3
اسماء الله الحسنى	—	2
رسالة فرض عين	—	2
شرايط الايمان	—	2
مهمة المسلمين	—	10
فضائل الشهور	—	10
دعاء اسم اعظم	—	2
دعاء جنت الاسماء تاليف امام محمد		
غزالي	—	2
كتاب راحت دل	—	15
هفتيك	—	15
قران	1	50
مرشد المتاهلين	—	50
آلتى بارمق	5	50
هفتيك تفسيرى	{ 1 — —	{ — 50 80
بدوام كتابى	—	2
ثبات العاجزين	—	25
نكملة	3	—
محمد به	3	—

Drei ver-
schiedene
Ausgaben.

Wollte man aus den mitgetheilten Angaben der in den angegebenen Jahren in so vielen Exemplaren und öfters in mehreren Auflagen erschienenen Schriften eine Folgerung auf den Bildungstrieb der Tataren ziehen, so könnte dieselbe nur sehr günstig ausfallen. So viele Exemplare einer gegebenen gleichgeltenden Schrift würden kaum in europäischen Staaten bei gleicher Bevölkerung abgesetzt werden — in sieben Jahren 82,300 Korane, 165,900 Heftjek هفتیک, 77,500 Scheraït el-Iman (شرائط الايمان), oder nach unsrer Weise zu reden, 82,300 Bibeln, 165,900 Bibelauszüge und 77,500 Katechismen bei einer Bevölkerung von lange nicht drei Millionen.

Freilich gehen von jenen Exemplaren sehr viele nicht nur an die andern, nicht zu dem Ressort des Mufti von Orenburg gehörigen Tataren des russischen Reiches, sondern auch in die Türkei und nach Mittelasien. Bemerkenswerth ist auf jeden Fall die Thätigkeit, welche in den tatarischen Druckereien herrschen muss. Man sehe nur die grosse Anzahl von verschiedenen Schriften und deren Ausgaben, welche in einem Jahre erscheinen. Auch das Capital, welches durch den Druck und Verkauf der in Rede stehenden Schriften in Anwendung kommt, muss sehr bedeutend sein und es wäre in statistischer Hinsicht nicht uninteressant zu wissen, wie hoch es sich beläuft. Die tatarischen Druckherren und Verleger in Kasan scheinen hinsichtlich des Vertriebes der von ihnen herausgegebenen Schriften sich ihren christlichen Collegen in Leipzig, Paris, London u. s. w. dreist zur Seite stellen zu können. Sehr häufig wurden und werden die Schriften auf Kosten (خراجات ايله) reicher Tataren,

namentlich Kaufleute, gedruckt, was gewöhnlich in der Schlussbemerkung angegeben wird. Da, namentlich von den Censoren, werden den Monatsnamen die europäischen (russischen) Benennungen gelassen, wie das auch bei den westlichen Arabern und bei hiesigen Regierungs-Erlassen immer der Fall war, z. B. *بنوار* oder *غنوار*, Januar, *فبرال*, *فيورال* Februar, u. s. w. Die Erwägung aller mit der Herausgabe so vieler Druckschriften verbundenen und auf dieselbe bezüglichen Umstände berechtigen uns, wie schon zum Theil oben angedeutet ist, auf einen fortwährend steigenden Grad von Volksbildung unter den Tataren zu schliessen; wenn gleich bei den Verlegern oder Druckern auch gewiss geschäftliches Interesse mit im Spiele ist. Ob jener schon früher von mir⁴¹⁾ gemachte Schluss richtig ist, mögen solche entscheiden, welche aus eigener Erfahrung oder in Folge einer näheren Kenntniss des Sachbestandes eine betreffende Entscheidung zu geben im Stande sind. Auf die Frage Fraehn's, ob die Tataren einen gedruckten Koran brauchen dürfen, wurde ihm in einem der Jahre 1806 — 1816 geantwortet: das sei allerdings gegen das Gesetz, aber da die geschriebenen Korane zu theuer seien, z. B. die aus Constantinopel gebrachten Exemplare 25, 30 — 50 Rubel kosteten und es in Kasan keine Koranschreiber gebe, und endlich weil der Kaiserliche Wille so sei, so gebrauchten sie auch gedruckte Korane. Nach Erdmann (a. a. O.) stände es mit dem Streben der Tataren nach Bildung doch nicht sehr hoch.

41) Über die hohe Wichtigkeit und die namhaften Fortschritte der asiatischen Studien in Russland. St. Petersburg. 1840. S. 51.

In der schon erwähnten Schrift «Übersicht» wird S. 52 angegeben, dass asiatische Lettern und besonders arabische, mit allem typographischen Zubehör, auf die Bitte der Tataren des kasanischen, orenburgischen u. a. Gouvernements aus der Hauptstadt dem kasanischen Gymnasium i. J. 1800 übersandt wurden, um Korane, Gebetbücher u. dgl. m. zu drucken. Das spräche also doch für die Tataren. Noch günstiger für sie spricht sich Fuchs in seiner Schrift: «die kasanischen Tataren in statistischer und ethnographischer Beziehung, Kasan 1844, 8° (Казанскіе Татары, въ статистическомъ и этнографическомъ отношеніяхъ) aus. Er hatte als Arzt sehr vielen Umgang mit Tataren, und Gelegenheit, sie nach allen Seiten hin kennen zn lernen ⁴²⁾. So sagt er denn S. 23:

Man muss ihren Mulla's (Geistlichen) die gebührende Gerechtigkeit wiederfahren lassen. Sie bestreben sich die morgenländische Aufklärung nicht nur in den Städten, sondern auch in den ärmsten Dörfchen zu verbreiten und erzielen in dieser Hinsicht bedeutende Erfolge. Fast jeder Mulla hält eine Hausschule; für eine kleine Vergütung unterrichtet er Knaben und Mädchen in der arabischen Sprache, liest und erklärt ihnen den Koran und die Sittenlehre seines strengen Gesetzes, welches aber leider! die Herzen nicht erweicht und die Roheit und Ungeschliffenheit der Sitten nicht mildert, wie das aus ihrer Lebensweise und ihren Eigenschaftnn ersichtlich ist. Dass sich die morgenländische Aufklärung sowohl in den Dörfern als in der Stadt verbreitet hat, kann man sogleich bei der

42) Vergl. Fraehn, Bullet. scientif. T. I, S. 99.

Einfahrt in jedes tatarische Dorf sehen u. s. w. — Der Bauer liest jeden Tag mit seiner Familie geistliche Bücher, setzt gegen Abend seine Kopfbedeckung (tschalma) auf und geht zur Moschee, wo gewöhnlich der Mulla mit greisen Tataren zusammen sitzt und gewichtige Betrachtungen anstellt.

S. 113 lesen wir unter der Überschrift: «Tatarische Schulen»⁴³⁾ Folgendes:

Jedem Reisenden muss es, ohne Zweifel, sonderbar erscheinen, in den kasanischen Tataren, im Allgemeinen, ein Volk zu finden, welches mehr gebildet ist als einige andere, sogar europäische. Ein Tatar, der nicht lesen und schreiben kann, wird von seinen Landsleuten verachtet und geniesst als Bürger der Achtung der Anderen nicht. Aus diesem Grunde sucht jeder Vater seine Kinder so früh als möglich in die Schule einschreiben zu lassen, wo sie zum wenigsten lesen und schreiben und die Anfangsgründe ihrer Religion lernen. Zu diesem Behufe soll bei jeder Moschee eine Schule sein, welche unter der besonderen Aufsicht eines Achun (Oberlehrers) steht; der Mulla der Moschee ist hier der Lehrer; er beschäftigt sich täglich mit dem Unterricht in jenen Gegenständen. In den hiesigen (Kasan) zwei tatarischen Vorstädten [1844] giebt es 8 Moscheen und bei ihnen nur 4 Schulen, in denen sich indessen viele Schüler befinden. — —

Die Kinder treten im 7ten oder 8ten Jahre in die Schule ein; sie bleiben da zum wenigsten 5 Jahre⁴⁴⁾.

43) Vergl. meine eben angeführte Schrift, wo (S. 107 folg.) sich Nachrichten über die Schulen der Muhammedaner in Russland bis 1840 zusammengestellt finden.

44) Vergl. hierzu Erdmann, a. a. O. S. 671. Beiläufig will ich be-

Die, welche sich den Wissenschaften widmen, d. i. mit der Zeit Geistliche oder Lehrer werden wollen, bleiben viel länger. Der Unterricht fängt mit dem ABC an; nach diesem lesen sie das Heftjek, welches Auszüge aus dem Koran enthält, entweder verkürzt oder ganze Suren. Dann lesen sie hier in Kasan gedruckte tatarische Bücher: Pirguly, Subat (Sebat)-ul-Adschisin, Faus ul-Nadschat, Stuanj (استوانی)⁴⁵ und endlich das Buch des Muhammed Efendi (رسالة محمد افندی)⁴⁶, welches Anleitungen zum Handel enthält, und manchmal auch die Grammatik (Nahu) der arabischen Sprache⁴⁷. Ausser dem Lesen und den Grundlehren der muhammedanischen Religion lernen sie hier auch so viel Arabisch, als zu einem oberflächlichen Verständniss des Koranes nöthig ist — auch Persisch und Bucharisch. Diese Sprachen lernen sie sowohl zur leichteren Betreibung ihrer Handelsverbindungen, als auch um türkische Bücher lesen zu können, in welchen sich sehr häufig arabische und persische Wörter befinden, und um in höherem Style zu schreiben, welcher einzig in der Beimischung von arabischen, persischen und türkischen Wörtern zu den tatarischen besteht. Da aber erlernen sie das Tatarische nicht nach

merken, dass es in St. Petersburg zwei sunnitische Moscheen giebt; die eine bei der Wohnung des St. Petersb. Civil-Mulla, des Imam, Chatib und Tarchan: Muhammed Alim Chantemirov — Хантемировъ — (Fontanka, Haus Ruadse № 54); die zweite bei der Wohnung des Mulla des St. Petersb. Militärbezirks: Achun Chalito v (Ligovka, Schmiedebrücke, Haus Boldovsky № 34).

45) Stuanj spricht auch ein von mir befragter hiesiger Tatar aus.

46) Bei Zenker: رسالة معاملات; s. das Register.

47) Nach Erdmann lesen sie auch: حمد بحد سيف الملك u. a.

den Regeln der Grammatik. Ein Tatar, sagen sie, muss seine Sprache von der Mutter lernen und es darf daher dafür kein Geld in der Schule bezahlt werden. Als sich Hr. Fuchs über die geringe Vergütung wunderte, welche den Lehrern zufällt, sprach der Lehrer (Achun): bitten sie unsern Hrn. Minister der Volksaufklärung, dass er unsere Schulen in seine besondere Fürsorge und Schutz nehme. Wir wünschen, dass unsere Kinder sich mit den Wissenschaften bekannt machen, kennen aber die Mittel nicht, um zu diesem Ziele zu gelangen; bis jetzt schicken wir nach Buchara [s. Lehmann, Reise, S. 194]⁴⁸⁾ alle die, welche die Stelle eines gelehrten Geistlichen bekleiden wollen, denn hier haben sie keine Gelegenheit und Mittel, sich die erforderliche Bildung zu erwerben.

In dem Abschnitt über die tatarische Typographie (S. 119) giebt Hr. Fuchs an, dass sie ihren Anfang im J. 1802 genommen, und dass deren Inhaber (содержатель), der tatarische Kaufmann Buraschev, im Laufe dreier Jahre folgende Schriften gedruckt habe:

- 1) 11,000 Ex. des tatarischen ABC's.
- 2) 7000 Ex. des Heftjek.
- 3) 1200 Ex. des Pirguly.
- 4) 3000 Ex. von Faus ul-Nadschat.
- 5) 3000 Ex. von Subat (Sebat) ul-Adschisin.
- 6) 3000 Ex. von Stuanь استوانى.

48) Im Jahre 1848 wurde indessen der Eintritt in das russische Reich allen muhammedanischen Individuen aus dem geistlichen Stande, selbst wenn russische Unterthanen, verboten, wenn sie ihre geistliche Würde ausser Landes erhalten hatten. S. C. Perep6. Вѣдом. 1848, № 36. — Vergl. Meyendorff, Voyage, S. 182. Cha-nykov, Buchara, S. 86, 14).

7) 2000 Ex. des Koranes.

8) 1000 Ex. des Koranes in 30 Theilen (Heftjek).

Unter dem folgenden Druckerei-Inhaber Jusuf Apanajev wurden im Jahre 1806 gedruckt:

1) 19,000 Ex. des tatar. ABC.

2) 3000 Ex. des Heftjek.

3) 1000 Ex. von Pirguly.

4) 1200 Ex. von Stuanj.

5) 1200 Ex. von Subat (Sebat) ul-Adschisin.

6) 1500 Ex. vom Koran.

Später wurde eine ungeheure Anzahl von tatarischen ABC-Büchern und dem Heftjek gedruckt. Unter dem Inhaber der Druckerei, Kaufmann Junusov, kamen sehr schöne Ausgaben des Koranes in fol. heraus, von denen auf dem nischynovgorodischen Jahrmarkt das Exemplar eingebunden für 25 Rub. [Assign.] verkauft wurde.

Die Arbeiter in der Typographie sind alle Tataren. Bloß das Papier und die Druckfarben werden von den Russen gekauft. Ich habe, bemerkt Hr. Fuchs, in dieser asiatischen Typographie eine besondere Thätigkeit zu der Zeit bemerkt, als die Bibelgesellschaften bestanden. Die Tataren suchten damals ihre geistlichen Bücher mit eben solchem Eifer zu verbreiten, als auch wir.

Hr. Fuchs erwähnt endlich (S. 121) einer List, welche sich Burashev im Jahre 1802 bei der Herausgabe eines Buches aus Gewinnsucht erlaubt hatte. Er fügte nämlich dem Werke Faus ul-Nadschat einige Blätter zu Gunsten der Glaubensmeinung der Schiiten, wahrscheinlich in der Absicht hinzu, um das Buch auch an Perser vorthellhaft verkaufen zu kön-

nen. Allein nach einem achtjährigen Process wurde Burashev von den kasanischen Tataren, welche Sunniten sind, der Heiligthumsschändung beschuldigt. Die von ihm hinzugefügten Blätter wurden ausgerissen und in Gegenwart von Mulla's und russischen Beamten verbrannt. Den Hass, welcher zwischen Sunniten und Schiiten Statt findet, kann fast nur der begreifen, welcher unter ihnen selbst gelebt hat. Mein persischer Mirsa in Baku, ein sonst ganz vernünftiger Mann, versicherte, Baku bestehe seit uralten Zeiten unangefochten von Erdbeben, Krankheiten u. s. w., blühe immer mehr auf (es war eben anstatt Schemacha's der Sitz des Gouverneurs geworden) und sei als ein wahres Paradies namentlich auch aus dem Grunde zu betrachten, weil sich in ihm, الحمد لله Gottlob! kein einziger Sunnite befinde. Auf meiner Reise in Masanderan stahlen einmal meine Tschervadare (Pferdvermiether) aus Karatepeh, welche Sunniten, zum Theil Afghanen waren, zwischen Sari und Barfurusch ein Schaf von einer am Wege weidenden Heerde. Als ich ihnen ihr Unrecht vorstellte und ihnen zu bedenken gab, dass der Besitzer der Heerde möglicher Weise den armen Hirten für seine Nachlässigkeit tödten könnte, antworteten sie lächelnd: einem Schiiten etwas wegzunehmen sei weder Sünde noch Diebstahl, und wenn der Hirt und in Folge dessen vielleicht auch von der weltlichen Obrigkeit sein Herr getödtet werde, so hätten sie das Verdienst, dass zwei Schiiten weniger auf der Erde seien; sie hätten also durch die Wegnahme des Schafes ein gottgefälliges Werk verrichtet und hofften Gottes Lohn dafür zu empfangen. Das Ärgerniss also, welches die kasanischen Tataren an

der hinterlistigen und betrügerischen Handlungsweise ihres Glaubensgenossen nahmen, lässt sich leicht begreifen. Sie handelten nach dem Ausspruch: *hanc veniam petimusque damusque vicissim*. In dem dem Museum gehörigen Exemplare des in Rede stehenden Buches findet sich der schiitische Anhang nicht.

Alphabetisches Register ⁴⁹⁾.

I

حروف, s. ابجد.

مفتاح الجنة, s. ابدست دعاالری

اجال احوال آل سلجوق بر موجب نقل اوغوزنامه سید
Seïd Locmani ex libro Turcico qui
Oghuzname inscribitur, excerpta etc., ed. J. Joh.
Wilh. Lagus. Helsingforsiae. 1854. 8°.

احوال جنکیز خان واقساق تیر الخ
1819 — 22. von Ibrahim Chalfin ⁵⁰⁾.

49) Da die meisten Schriften in tatarischer oder auch in türkischer Sprache verfasst sind, so sind blos die arabischen durch ein A., die persischen durch P. bezeichnet. AT. = Arabisch und Tatarisch; PT. = Persisch und Tatarisch. Vs. = in Versen, Gedicht.

50) Chalfin (Ibrahim) von 1800 — 1828. Zu unterscheiden von Said (Сагитъ, Sahit) Chalfin, welcher im Jahre 1778 ein tatarisches Elementarbuch in Moskau herausgab: 'Азбука Татарскаго языка, соч. Сагита Хальфина. 8°. (Zenker, I. 306) und der Verfasser des schon erwähnten russisch-tatarischen Wörterbuches ist. Vergl. über die Chalfine, Kowalevsky a. a. O. S. 7 und Zeitschrift d. D. m. Gesellschaft. Bd. XIII, S. 502. Said's Sohn Ishak liess auf Allerhöchsten Befehl vom Jahre 1792 in einer eigens dazu angelegten Druckerei zum Gebrauch der kasanischen und der übrigen an der untern Wolga wohnenden Tataren drucken. Kowalevsky S. 8.

حواری s. ابوکالیپسس.

آورلارداغی پاشاهلق (sic — پادشاهلق sonst: رعیت ایچون
 یازولغان سودبنی دیکان احکام — Судебникъ, über-
 setzt von Kasem-Bek. Казань. 1842. Das Re-
 gister فهرست 1843. 4⁰.

1) ⁵¹) اخر زمان کتابی 1856. 1857. 1860. 1862.

2) استوانی کتابی 1802. 1806. 1807. 1819. 1836.
 1840. 1845. 1851. 1856. 1862. Načh Zenker (I,
 1473) und der Biblioth. de Sacy (№ 1507), ist
 es ein Werk des Abdul-Asis Toktamysch Ogh-
 lu, nach der Anweisung des Estewani Mehe-
 med Efendi. Ersterer war nur der Drucker und
 Herausgeber. Fraehn schreibt richtig Üstuwany;
 die Tataren sprechen gewöhnlich Stuanı.

مهر شریف خاصیتلری برلان s. اسماء اصحاب کھف.

3) اسماء الله تعالى الحسنى 1847. 1851. 1865; s. auch
 کلمة الشهادة

کتاب اشرط ساعت قیامت ننگ اولوغ علامتلی ننگ 4) —
 بیانی النخ 1848. kl. 8⁰.

5) خاصية اصحاب بدر 1860. 1861. 1864; s. auch

اعلام (نامه), Befehl des Polizeiministeriums v. J. 1812.
 Beil. I, A. 7).

51) Da die von Tataren und vorzüglich und namentlich für die
 Tataren in Kasan gedruckten Schriften im Museum zusammenste-
 hen, so sind hier blos sie nummerirt. Nur die Grammatiken und ei-
 nige andere Druckwerke machen eine Ausnahme. Die übrigen an-
 geführten Schriften ohne Nummern sind in den betreffenden Kata-
 logen an der gehörigen Stelle angeführt. Das Register enthält
 übrigens mehrere früher nicht genannte Schriften als Ergänzung.

— اعلام, Erlass des Finanzministers 1814. Ibid. 13).

— اعلام, Bekanntmachung des Gemeinderaths in Paris. 1814. Ibid. 14, c).

نامه اعلام (a. d. J. 1814, Theaterzettel). Ibid. 5).

نامه اعلام, zur Feier im kasan. Gymnasium 1807. Ibid. 3).

نامه اعلام (hinsichtlich der asiat. Druckerei in Kasan. 1816. Ibid. 17).

اعلام نامه‌لر, Kriegsberichte vom J. 1814. Ibid. 6) u. 14, a).

اقالارله رفتارنك قرار دادى در اول يرلرك ساكنلريله كه
اول يرلر اقالاره ردّ اولش ايدى موافق فرمايش
همايون كه ديغابرنك التجى كوننده سنه ۱۸۴۶ صادر
اولنمش ايدى واول يرلرنك ساكنلرينك رفتارنك قرار
دادى در اقالار ايله

S. Полное Собрание Законовъ 28. Dec. 1847 :
Высочайше утвержденное положение о взаим-
ныхъ отношеніяхъ Агаларовъ и поселянъ, жи-
вущихъ на земляхъ, возвращаемыхъ Агаларамъ
и утверждаемыхъ за ними на основаніи Высо-
чайшаго Рескрипта 6 Декабря 1846 года.

Ukas vom 28. Dec. 1847, betreffend die Grund-
besitzer im Kaukasus. Lithogr. (in Tiflis), ge-
schrieben von Mirsa Muhammed Husain Hu-
sainaly Oghli. kl. 4°.

قانونلر s. اكاره الخ

1865. آلتى بارمق كتابى تاليف محمد بن محمد افندى 6)

und شرايط الايمان s. 1802; الف با ايمان شرطلارى ايلان حروف. In einigen Exemplaren, z. B. vom Jahre 1866, steht vorn als Titel: شرايط الايمان; in der Schlussbemerkung wird das Werkchen الف با genannt.

يانكاسباق الخ حروف s. الف با الخ unter dem Jahre 1802.

الف باء فارس وتركى, von Schahnasarov. Beil. I, C. 8).

اليف بى طارطار دليمنك اليف بيننك تحقيق
يازولعان حرفلارى الخ s. unten Saïd Chalfin.
1778.

رساله 1847, s. الفاظ الكفر.

— 7) AT. امالى كتابى 1847. Arab. mit tatar. Interlinearübersetzung. 4°. Es ist das von P. v. Bohlen herausgegebene Gedicht.

نصيحت s. امام غزالى.

قصيده برده s. امن تذكر.

انجيل مقدس الخ قرسده ۱۸۱۳ Karas⁵²). 1813. 8°.

52) Über die schottische Colonie oder Missionsanstalt in Karas (Charras, Karras قراس) an der kaukasischen Linie s. Leipz. Lit.-Z. Intellig.-Bl. 1814, № 7, u. Klaproth, Reise in den Kaukasus, Th. I, 23. Kap., wo über die dortige Druckerei und die aus derselben bis 1812 hervorgegangenen Schriften Nachricht gegeben wird. Die russische Bibelgesellschaft liess im J. 1815 hundert Exemplare des N Test. in tatarischer Sprache aus Karas, von wo schon früher von der Auflage von 3500 Ex. 50 und später noch 10 Ex. in die Krim geschickt worden waren, kommen. S. den ersten, zweiten und dritten Bericht der Comität d. russ. Bibelgesch. vom J. 1813 (S. 20 u. 30), 1814 (S. 23 u. 96) und 1815 (S. 15). Da indessen, wie S. 27—28 angegeben wird, die bisher aus Karas bezogenen Exemplare bei weitem nicht ausreichten, so unternahm die Comität im Jahre 1815 eine Ausgabe von 5000 Exemplaren des Evangelii Lucä, welche in

* انجيل دينك سري Karas. 1810. 8°.

انجيل مقدس Astrachan 1818. 8°.

» » » 1820. 8°. (2 Ex.).

» » » 1825. 8°.

انجيل مقدس متينك يازوسى Astrachan. 1818. 8°.

عيسينك انجيلي متينك يازوسى (Karas?). fol.

انجيل مقدس لوقادن Astrachan 1816. 8°.

خدای اللہم الخ عيسى مسیح نك مقدس انجيلي در St. Petersburg. 1855. 4°.

کتاب انوار العاشقين تالیف یازیجی اوغلی احمد بیجان 8) 1861.

کتاب مستطاب شرفی مآب اوراد فتحیه از مصنفات قطب A. 9) الاقطاب حضرت میر سید علی همدانی قدس الله سره عجب مفید و مبارک دعاء و اوراد در کثیر الخیر و مزید البرکات در Kasan. 1848. kl. 8°. Auch nach Hadschi Chalfa ist der Verfasser Mir Seyid Aly b. Schihab el-Hamadany.

کاتینخیزیس s. اورثودکس مشرق کلیسیاسی الخ

اورسچہ او قوغانده صولدان اونکغه طابه او قومق کړک 10) اورسچہ او قوغانده صولدان اونکغه طابه او قومق کړک 10) باصونک ایری هم واق درفلری von Wahhabov. 1 Bl. lithogr. 1863.

Astrachan auf Rechnung der russ. Bibelgesellschaft unter der Aufsicht und in der Druckerei der Mitglieder der dasigen schottischen Colonie gedruckt wurde. Im Jahre 1816 liess sie ebenso und ebendasselbst eine Ausgabe des tatar. N. Test. in 5000 Exemplaren veranstalten. S. Vierter Bericht, S. 55. Über eine in Dschufut-Kale bei den Karaiten gefundene tatar. Übersetzung des A. T. mit hebräischen Lettern geschrieben, s. ebenda, S. 39.

اوروس هم تاتار اليغبيى استخراج ايلاوچى بن وهاب الخ
(1852), s. unten: Bara-
bovъ, Русско-Тат. азбука. 1852.

11) اورص يازوين بلكور تكوچى كتابى ed. Ilminsky. 1850.

12) اولكان كبك بولغان كشى لرنى قبركا كومك دين صاقلانوننك
1851. عمل لرى بياننده دور

13) 1862. اير طارغن

رحلت نامه s. ايكى حاجى تنك رحلت نامه لارى

Ersteren (tatarischen) oder ايمان ايمان شرطى
Titel finde ich nur selten in den Exemplaren des
Museums gedruckt, z. B. 1861: ايمان شرط S.
شرائط الايمان

ايمان معناسى وهم فضيلت لارى و ثوابلارى بياننده در (14)
1849. 1859.

1849. آية القرآن (15) —

سور s. 1845, آيات القرآن

فضيلة s. 1851, آية الكرسي فضيلت لارى برلان

دستور العمل s. ايكى الخ

كتاب s. ايها الولد

ب

ed. Ilminsky. 1857. بابر نامه

1851. باشماق شريف (16)

1851. 1857. باشماق شريف خاصيتلرى برله (17)

1846. 1847. Vs. (بافرعان oft auch باقرغان كتابى (18)

1856. 1858. 1860. 1863; auch كتاب سليمانى الخ

genannt z. B. 1846. Voigt nennt als Verfasser Hakim-Ata.

کتاب، s. بخارزاده

ترجمة، s. بدایة النخ

19) بدوام کتابی، so genannt, weil durch das ganze Gedicht hindurch der zweite Doppelvers بدوام الله دکل بدوام ist. 1846. 1847. 1850. 1851. 1852. 1856. 1857. 1858. 1860. 1861. 1862. 1864. 1865.

قصه، s. بر ظالم غبار وعالم قاضی النخ

20) AT. Vs. قصیده برده وهذه القصيدة برکاتها كثيرة النخ. 1852. 1858.

بر دوستک کلامی مسلمانان، 1805. u. 1806. 8°. (2 Ex.). (Biblioth. de Sacy, № 434; Zenker, I, 1697.)

Das eine Exemplar mit der Fraehn'schen Bemerkung auf der Rückseite des Umschlagblattes: «Eines Freundes Wort an den Musülman. Gedruckt zu Karras a. 1220 d. H. d. i. a. 1805 christl. Zeitrechnung», hat als letzte Seitenzahl ٥٩ und unten als Jahrzahl ١٢٢٠ = 1805; das zweite hat als Seitenzahl ٥٢ und unten die Jahrzahl ١٢٢١ = 1806. Jenes ٥٩ (56) ist aber ein offener Druckfehler. Beide sind aus der Biblioth. Fraehn.

Nach Fraehn auch ins Arab. übersetzt: خطاب من صديق لمسلمان; s. Zenker I, № 1647.

التحفة الحقیرة النخ، s. برك سبز

21) برکلی کتابی، Vs. 1802. 1806. 1807. 1808, Pros. 1845; s. auch بر. Nach der Biblioth. de Sacy,

№ 1501 und Zenker I, 1466 ist das Buch von Abdul-Asis Toktamysch Oghlu in ost-türkische Verse gebracht worden; aber er war nur der erste Herausgeber, wie schon bemerkt. Die Reimsetzung ist im Jahre 1052 = 1642 gemacht; der Reimer nennt sich nicht.

22) A. کتاب برکلی محمد افندی 1855. 4°.

دعا، بزکاک الخ

23) کینمتدن بولا تورغان خطرناک وقورقونیچ لی آورولروننک — بیان

دوالری بیاننک دوکتر زابلوتسکی ننگ ۱۸۶۵ نچی یل ننگ کلیندرنک باصلغان استاتیه سندن تاتار تلینه ترجمه 8°. 1865. Anleitung zur Hülfeleistung in plötzlichen Unglücksfällen und in Lebensgefahren, von Dr. Paul Sablozky (Заблочкий). Aus dem St. Petersburg. Kalender für das J. 1865. Übersetzt von Muhammed Aly Mahmudov.

— بیان خدای تعالی s.

پ

24) P. کتاب حد بیحد، پند نامه شیخ عطار. Vs. 1845.

25) پند نامه یعنی شیخ العطار تصنیفی حد بی حد ننگ ترجمه سی 1858. Vs. Die tatar. Übersetzung des vorigen.

P. — کتاب پند نامه شیخ مصاح الدین سعدی شیرازی Specimen academicum Pendnâme, ed. G. Geitlin, Helsingforsiae. 1835. 8°.

برکلی s. { پیر علی oder کلی } کتابی
— پر علی

Die Ausgabe vom Jahre 1802 hat keinen besonderen Titel. Fraehn (*Tatarica* 4) nennt die Prqsa-Ausgabe هجالو پر علی, die gereimte: کویلو پر علی, d. i. die zum Declamiren bestimmte; man sagt z. B. کویلو لوفی er liest in singendem, declamirendem Tone (G.). S. Троянскій s. v. کویلو.

ت

تاریخ خوانین قراباغ تالیف فاپودان میرزا ادی کوزل بک, Beil. I, C. 1).

شکی خانلرینک اختصار اوزره تاریخی, Beil. I, C. 3).
کتاب تجوید s. تحفة الاولاد.

P. التحفة الحقیرة الخ, ed. Kasem-Bek. 1833. 8°. (Zenker II, 1300).

تعبیر نامه s. تحفة الملوك.

1860. کتاب ترجمة بدایة الهدایة للامام الغزالی (26).

ترجمة حاجی ابو المنیع, 1845, d. i. ترجمه تفسیر کبیر (27).
البستوی السعیدی, Vs. 1845.

1860. کتاب ترجمة جنان الجنان للامام الغزالی الخ (28).

1849. ترجمة زبدة النصایح (29) —

30) { 1865. Cr.: 14. April.
بو کتاب حضرت یوسف پیغمبر علیه السلام ننگ تعبیر
1865. Cr.:
در یعنی توش یورسق کتابی
19. Febr.

تعبیر نامه یعنی توش تعبیری — بو کتاب فی ایکی (31) —
1857. کتابدین اختصار برله جمع قیلدیلر الخ

تعبیر نامه ینابع ترجمه سی یعنی ینابع اسمی عرب (32) —
8°. 1847. کتابندن ترکی کا کوچرلشدور

— Tariff. 1784. Beil. I, A. 26). — تعریفه

4°. S. Полное Собр. Закон.

№ 26. 894. 30. Mai 1817. Таможенный Уставъ
по Азіатской торговлѣ. (In der Universit.-Bibl.).

33) A. تعلم الصلوة. 1862. 1864.

خرستیانلو u. مسیحی لار. s. تعلیم (?). تعلم

(Über die Pockenimpfung). 1813, Beil. I, A. 1).

34) Über die Erkennung der Scheintodten. 1820. — تعلیم نامه الخ

1861. تفسير هفت يك من تفسير التيميان تالیف قورصوی

36) كتاب تكمله [التكملة] ترجمه طریقه محمدیه علیه افضل الصلوة

Als Übersetzer nennt sich el-Wedady. والتحية
الودادی. 1849. 8°.

پادشاه ایمپراطور اعظم حضرتلرینک اراده علیه سیله — تعلیمنامه

موجود اولان آقونومیچیسکی اوپیشیستوا دیکان مشارک

العلم التدبیر الملک طرفندن اشکاریه چقارلش بر

تعلیمنامه در که سرایت ایتمش چچک دیدوکاری علتدن

خفظ (sic) وصیانتچون نه وجهیله صیغر (sic) چچکی آشلامعا

s. l. et a. 8°. لازمدر بوندن آشاغیده بیان اولنور

(St. Petersburg 1855). (K. öffentl. Bibl.).

غشیلات قابودان میرزا فتحعلی اخونزاده — تفلیس ۱۲۷۷ سنه

Комедіи и Повѣсть Капитана Мирзы Фетъ-Али
Ахундова. Tiflis. 1277 (1860, 1). 8°. Auch Rus-

sisch: Комедіи Мирзы Фетъ-Алп-Ахундова. Тиф-
лисъ 1853. 8⁰. (Komoedien des Mirsa Feth-
Aly Achundov. Tiflis. 1853).

37) تنبيه الصبيان 1858.

التهمجي 1801; s. Beilage I.

دعاء عجائب الخ u. كلمة الشهادة s. تهليلات القرآن.

ث

38) ثبات العاجزين, Vs. 1802. 1806. 1807. 1820. 1821.
1836. 1837. 1846. 1852. 1856. 1857. 1858.
1860. 1864. In der Zeitsch. der D. m. G. Bd.
XIII, S. 671 wird «Abdu-l-aziz Buratschew»
mit Unrecht als Verfasser genannt. So auch Zen-
ker I, 1477; s. auch رسالة عزيزه. Der Verfasser
ist Allah-Jar aus Buchara. Im J. 1845 er-
schien eine Ausgabe mit Vorrede und Anmer-
kungen von Kasem-Bek. — Eine Ausgabe vom
Jahre 1848. 4⁰ mit Randbemerkungen führt den
Titel: كتاب مستطاب شرفي مأب ثبات العاجزين
للشيخ العارفين بالله صوفي الله يار المنكالي البخاري.

ج

جامع التواريخ, ed. Beresin. Kasan. 1851.

الرسالة المسماة بجناس السعادة من مصنفات فاضل خان كانت
مطبوعة باخراجات السلطانية اعنى السلطان الافخم
وايمبراطور اعظم نيقولاى پاولويچ فى ايام نيابة الكينياز
الاثيل الكينياز وارانسوفى. Lithogr. Tiflis, Redscheb
1264 (= 1848) kl. 8⁰. (Über muhammed. Reli-
gion.) (K. öffentl. Bibl.).

ترجمة s. جنان الجنان.

AT. جنّة الاسماء, St. Petersburg, vom Mulla Tarchan Kemal-eddin herausgegeben. 1857.

مفتاح الجنة s. كتاب جواهر الاسلام.

(?) 1808. جوهرة بهيه احديه في شرح الرضية المحمدية (39) —

ع

كلمة الشهادة s. حرز ابى دجانه.

يانكاسباق اوقى باشلاغان مسلمان بالالارى اوچون يكرمى (40)
توقوز تورلى دروف هجا يعنى الف با وهم ابجد وهم كلمة
1851. طيبه وهم سورة فاتحه وهم يس شريف.

حزب الاعظم المبارك جمعه الهادى على بن سلطان محمد A. (41)
1845. (1847. 1849). القارى

P. حكايت دختر پادشاه روس, ed. Erdmann. 1832.
4°. — 2te Aufl.: حكايت بهرام كور الخ — Behramgur und die russische Fürstentochter. Kasan
1844. 8°.

42) حكايت فى مدح امام اعظم Vs. 1855. 1856. 1857.
1860. 1863.

43) حكايت آنا كتابى oder حكايت حكيم انا VS. 1846. 1858.

P. ميزان الحق s. 8° حكايات. 1835.

44) حلبى ترجمهسى باباطاغى 1860.

45) AT. حلية النبى 1851. 1854. 1858. 1863.

AT. حلية النبى s. l. et a.

پند نامه s. كتاب حمد بيميد

مقدس حوارى لرننك عملارى ورساله لرى وهم — حوارى

St. ابوكاليمپس يعنى يوحناى الهينك مكشفهسى در
Petersb. 1861. 4°.

خ

46) AT. 1846. خاصية اسماء اصحاب بدر.

47) خدای تعالى ننگ منکده بر اسملى خاصيتلى برلان
1857. 1858.

الخ, خرستيانلو تعليمك ابتدالى الخ
St. Petersburg. 1845. 8°.
(Übersetzt von Joak. Romanov).

48) كتاب خلاصة الخالصة للإمام العلامة بن محمود بن محمد A.
الرائض البدرخشاني, ed. Gottwaldt. 1851.

الخ — Выписка и. с. в. — Kriegsfeldgesetze.
Beil. I, A. 20).

اسماء. s. (1848), خوص (sic), خواص اسماء الحسنی.

د

دلاود. s. زبور.

49) Vs. 1856. كتاب در الكلام مولفه هبة الله افندى

50) در بكتنا 1845.

دربند نامه Derbend-Nâmeh, translated etc. by A.
Kazem-Bek. St. Petersburg. 1851. 4°.

Von der beabsichtigten Ausgabe des persischen
Textes durch Senkovsky im Jahre 1826 habe
ich bloß einen Bogen gesehen. Sie ist nie er-
schienen.

دربند نامه تاليف ميرزا كريم المتخلص بشعاعى ابن اسرافيل
الدربندى, Beil. I, C. 2).

51) 1864. كتاب دستور شاهى فى حكاية پادشاهى

Türkischen ins Tatarische übertragen von Mahmudov.

روسیه S. دستور

ایپک قایرمدن اوترو مختصر دستور العمل ترکیجه ترجمه
وقافقاسیه ده اولان اکاره وکارخانه و معامله کسکارنه ترغیب
ویرن جمعیت مجلسدن اشاعه و اعلان اولنمش. Крат-
кія замѣчанія о шелководствѣ и пр. Тифлисъ. 1842.
kl. 8.

52) AT. 1851. 1855. دعاء اسم اعظم وهم بائقه شریف دعالر. 1857. 1858. 1860. 1861. 1862. 1864. 1866.

53) 1853. دعاء امّ الصّبیان

54) 1853. 1858. دعاء ایمان

— 55) 1849. دعاء بخت

56) AT. 1853. 1856. 1858. بانغه الخ دعا, بزکاک اوچون دعا الخ. oft mit zusammengedruckt.

57) AT. 1854. 1865. دعاء جنت الاسماء حضرت امام محمد غزالی رع ننگ. رساله سی در

58) 1846. (?) دعاء دولت (Gebet für die Kaiserliche Familie). s. l. et a.

59) AT. 1851. 1857. دعاء سیغی خاصیه لری برلان

60) AT. 1850. 1851. 1853. 1857. دعاء شریف (مبارک)

61) AT. 1847. 1850. 1851. 1852. دعاء عجایب الاستغفار دخی قرآنده اولان تهلیل لر

62) AT. 1851. 1858. 1863. دعاء قدح النور وتفسیر ابجد. 1864; s. auch شمایل

63) AT. 1850. هذا شرح دعاء قرنبه یعنی قرمصقه بو در

64) AT. بزكاك الخ, يانغه تاغو اوچون ماثور دعا لار در. oft mit
zusammengedruckt. 1853. 1856. 1858. 1860.
1861. 1865. 1866.

مهر شريف خايتلرى برلان s. دعاء كنچ العرش.
دعاء شريف s. 1857 دعاء مبارك.

65) AT. دعاء الرباء s. l. et a. 1 Bogen.

66) A. (دعاء) لرفع الرباء ودفع الطاغون Gebet gegen die
Cholera. 1861, lithogr.

مجل الفضائل s. 1861 وبا دعاسى.

آلتى بارمق s. دلائل نبوت محمدى وشمائى فتوت احمدى.

A. كتاب دلائل الخيرات الخ (von Dschesuly). Lithogr. in
St. Petersburg. 1845. 8°.

Die Schrift ist sehr schön ausgestattet, mit Goldeinfassungen und vielen reich verzierten Vignetten u. dergl. Darstellungen der heiligen Stätten in Mecca und Medina. Zu Ende geschrieben und herausgegeben von dem Haupt-Imam صابورناى امام und Militärprediger Kemal-ed-din بن عدل ماينائوى. — (Sie war von einem aus Taschkend gebürtigen alten Ischan in Kasan begonnen worden, nach dessen Tode sie von dem eben genannten Mulla beendigt wurde. Daher der Unterschied in der Schrift des Anfangs und des Endes. Gottw.).

A. دلايل الوافية, ed. Kasem-Bek. Astrachan. 1822.
Über die Wahrheit des Christenthums. Im Jahre 1823 schrieb der Mudschtehid von Tebris, Hadschi Mulla Risza ملا رضا eine Entgeg-

nung in persischer Sprache unter dem Titel برهان.
Gegen diesen «Burhan» schrieb Kasem-Bek
wieder eine persische Antwort: جواب حاجی ملا رضا,
welche sich als ein handschriftliches *unicum* in
der hiesigen Universitäts-Bibliothek befindet.

- 67) کتاب دیوان رضایی, aus den Diwanen des Risza-ed-
din Neddscharsadeh نجرزاده, Ismaïl Hakky
u. A., zusammengestellt und geordnet von Mulla
Lutfullah ibn Mulla Atâullah الالتمی, und
von Rahmetullah ibn Emirchan el-Kischity
الکیشیتی [aus Kischit, einem Dorfe 50 Werst von
Kasan] el-Kasany الغزانی geschrieben. Lithogr.
bei Muhammed Wely Jahjasadch. 1860. 8°.

ر

- 68) کتاب مستطاب راحت دل از مصنغات ملا خواجه نظر ابن
کتاب مستطاب راحت دل از مصنغات ملا خواجه نظر ابن
غایب نظر جیبانی الملقب بهویدہ Vs 1860. 1861.
1864. 1866.
مخاطبه s. راشد افندی.

- 69) ایکی حاجی تنک رحلت نامه لاری بری حاجی اسماعیل
بیگ محمد اوغلندین وینه بری حاجی محمد امین عمر
اوغلندین روایت اولنگان 1862. 4°. Путевыя за-
писки двухъ хаджіевъ и пр. Reisebemerkungen
zweier Hadschi's: Hadschi Ismaïl's aus Kar-
gali, im orenburgischen Gouvernemen, welcher
im Jahre 1751 über Buchara, Afghanistan und
Indien nach Mecca reiste, und Hadschi Muham-
med Amin's aus Jangakisch, im kasanischen Gou-
vernemen, welcher im Jahre 1783 über den Kau-

kasus, Constantinopel und Ägypten seine Wallfahrt ausführte.

70) 1845. كتاب رسالة ابو السعود افندى

نصحت s. رسالة امام غزالي

71) رسالة في ايمان امة محمد النبي الراء وفي حق البيع والشراء 1858.

— رسالة في بيان الفاظ الكفر يعنى كفركا توشره تورغان (72) —
سوزلرني بيان ايدر كتاب در مكنون تصنيف محمد نور
الدين مصرى نك مقدمه وخاتمه سندان وپرکلى کتابندین
1847. kl. 8°. جمع اولوندى

73) 1859. رسالة في بيان فضيلة دعاء مستجاب AT.

74) رسالة في بيان قیافت جنس الانسان يعنى بو رساله
1857. آدم لارننك قیافتی بیاننده الخ

75) 1859. رسالة في الجنایز

76) رسالة في ايمان s. auch 1857; رسالة في حق البيع والشراء الخ

مفتاح الجنة s. رسالة صوفیه

77) 1861. رسالة سکرز جنت صفتلرینی بیان وعیان ايدر الخ

78) 1850. 1857. 1858. رسالة عزيزه شرح ثبات العاجزين

1863. (Zenker II, 1199). Der Verfasser ist Tadsch-eddin Efendi, welcher etwa vor 30 Jahren gestorben ist.

عزيزه كتاب رسالة St. Petersburg. 1847.

79) رسالة في العقاید الاسلامیه s. a. (1846?).

80) AT. رسالة (فرض عين هم دعوات 53) 1846. 1851. 1857.
1860. 1862. 1866.

81) رسالة في فضل العلم والعلماء النخ تاليف الشيخ يوسف كساب
1863. الغزى ثم المدنى

82) رسالة محمد افندى, 1808. (Bei Zenker II, 1228:
رسالة معاملات).

رسالة مهمة المسلمين, entlehnt, wie am Ende gesagt wird,
aus Ghassaly's Buch: احياء علوم الدين 1860.
1862. S. مهمه 1845..

P. u. T. رساله, Ansprache an die Muhammedaner.
1835.

رساله سيدر, نفس متعلم وحده حروفى الهجا رساله سيدر
s. unten Цилос-
сани. 1862.

نور نامه s. رسالة نور نامه.

روسيه لساننده تركيه لساننه نقل وترجه اولندى بولاغوجنيه

فَرَضٌ u. فَرَضُ عَيْنٍ, «Obliegenheit» ist zweierlei: 53) فَرَضُ
كَفَايَةٍ a) فَرَضُ عَيْنٍ ist die jedem Musulman zukommende Oblic-
genheit oder Verpflichtung, wie z. B. die fünf Gebete, das Rama-
dhanfasten, das Almosengeben für den der die Mittel dazu hat, das
Wallfahrten für den der es ausführen kann, die verschiedenen Was-
schungen, und der heilige Krieg bei einer allgemeinen Erhebung
فَرَضُ كَفَايَةٍ b) (إذا كان النغير عامًا) eine Obliegenheit oder
Verpflichtung, der durch Stellvertretung genügt werden kann, z. B.
das Leichengebet und das Wohlseinwünschen beim Niesen Anderer.
So im الصلوة تعلّم. Eine gereimte persische Abhandlung über d.
فَرَضُ عَيْنٍ s. in der Beschreibung der Chanykov'schen Hand-
schriften (St. Peterb. 1865), S. 7, 3, a). Bullet. T. VIII, S. 249, 3, a).

یا خود پولیچه یعنی حسن مؤدب رسم دستوری نك اولكى
 St. Petersburg 1782. 4°. Polizeiverord-
 nungen (übersetzt von Ishak Chalfin? s. Über-
 sicht S. 22). Ukas der Kaiserin Katharina II.
 vom 8. April 1782. S. Полное Собрание Законовъ
 am gehörigen Orte. Beil. I, A. 21).

83) كتاب مستطاب رونق الاسلام Vs. 1856. 1857. 1862.

ز

بيان. s. زابلوتسكى.

ترجمة. s. زبدة النصايح.

نبى وبنى اسرائيلك پادشاهى داودك زبورلارينك مقدس
 سفرى, Astrachan 1818. 8°.

س

84) سبعة اخبار وزبدة آثار, verfasst von Mulla Abdul-
 Hakim b. Mulla Abdurraschid el-Atnewy
 (im Dorfe Atneh, nicht weit von Kasan). Lith.
 1866.

كتاب السبع السيار الخ — Асебъ О-Ссейяръ или Семь
 Планетъ и пр., ed. Kasem - Bek. 1832. 4°.

85) سراج القلوب 1864.

86) سكر جنت مثالى 1853.

سلسلة اولياء الله قدس الله اسرارهم, St. Petersburg.
 lithogr. 1856. 1858.

س. باقرغان, كتاب سليمانى باقرعانى.

— سليمان عم قصهسى 87) 1848. 1855. kl. 8°.

سوال كتابى, Fragebuch, religiösen Inhalts, am Ende
 defect. kl. 4°. (Karas? Fr.).

کتابچہ s. کتابچہ سؤال وجواب

88) PT. 1864. Den tatarischen Commentar schrieb der eben erwähnte Mulla Abdurraschidov aus Atneh. G.

89) A. سور من القرآن 1844. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866.

طباق s. 1859, سورة يس. حروف s. سورة فاتحه

قصه سيف الملك s. سيف الملك کتابی. Nach der Biblioth. de Sacy, № 1517 ist der Verfasser Sultan Mahmud. So auch nach Zenker und Erdmann (S. 671). Ich zweifle sehr an der Richtigkeit dieser Angabe.

ش

1825. شجرة تركى تالیف ابو الغازی الخ

Vergl. Desmaisons, Bullet. scient. T. IV, 1838, S. 229 u. Saweliev, Mél. As. T. III (1858), S. 483.

1860. شجرة مباركة — شجرة مبارکه بیغمبر (90)

91) AT. (ایمان, شرط ایمان auch) شرایط الایمان — ایمان. od. 1802. 1806. 1812. 1819. 1820. 1823. 1832. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1842. 1846. 1847. 1848. 1850. 1851 — 58. 1859. 1860 — 63. 1864. 1865. 1866 (شرط الایمان).

1849. شرح فقه اکبر (92) —

1858. کتاب شرح فقه کیدانی الخ (93)

مراد العارفین u. دعاء قرنجہ s. شرح

94) A. مفتاح الجنة 1863; s. auch کتاب شروط الصلوة.

95) u. وضو (رساله) شروط الصلوة), auch über Waschungen ohne besonderen Titel. 1865.

P. De expeditione Russorum Berdaam versus auctore inprimis Nisamio disseruit Fr. Erdmann, Casani 1826. 8°. — از شرفی نامه اسکندری تألیف ابو محمد بن یوسف الخ نظام الدین.

عبرة نامه s. شکرنامه.

96) AT. شمائل النبی u. شمایل 1851. 1853. 1857. 1858. 1859. 1861. 1863.

P. شه نامه الخ. Eine sehr seltene Schrift ist das persische Gedicht (mit russischer Übersetzung) des pers. Gesandten Muhammed b. Muhammed Muhsin, gen. Aschrefy, welches er zum Lobe Katharina II. verfasste; nach einer kurzen Einleitung folgt der Titel: شه نامه ایست که باسم اشرفی همایون پادشاه عالم پناه کردون بارگاه خورشید کلاه کمترین خلق الله محمد ایاجی ابن محمد محسن اشرفی الاصل به نظم در آورده الخ.

Сіе сочиненіе въ похвалу Ея Императорскаго Величества Государыни Екатерины Вторыя написалъ стихами рабъ Божій посланникъ Мохаммедъ, сынъ Мохаммеда Мохсенна, по прозванію Ашрефъ. Во Градѣ Св. Петра. 1793. 4°. (967 Verse).

Eben so selten sind zwei auf den letzten englisch-persischen Krieg bezügliche lithographirte Schriftstücke:

1) Traduction d'une brochure, concernant la ques-

tion anglo-persane, imprimée à Téhéran en langue persane. 10 Bog. fol.

- 2) Französische Übersetzung eines in der teheraner Zeitung a. 25. Schaban 1272 (1856) abgedruckten, aus dem Bombayer **الأخبار** احسن № 8, T. XI, Febr. 1856 entnommenen Aufsatzes über die Handlungsweise der englischen Mission in Persien u. s. w. 12 Bogen. fol.

97) شوریده حال کتابی, Vs. 1842.

شيبانى نامه. Шейбаниада. Исторія Монголо - Тюрковъ на Джагатайскомъ діалектѣ и т. д. изданная И. Березиномъ. Казань. 1849. 8°.

ص

كتاب يدعى صخرة شك اعنى بيان بدء الانشقاق بين
الكنيستين الشرقية والغربية الخ S. l. et a. (St. Petersburg 1858. 8°). (K. öffentl. Bibl.).

ط

98) طباق, d. i. einzelner Bogen, mit Gebeten u. s. w. (durchaus nicht als Titel zu nehmen). 1851. 1859. 1862. 1863.

99) طلمسم شريف 1850. 1851. 1852. 1853.

100) كتاب طوطى نامه الخ 1851. (Zenker II, 678).

ع

عبادت لرننگ ترتيبى — Часословъ и пр. Kasan. 1849. 1852. 8°.

101) عبرة نامه وشكر نامه من ابيات الاحدية Vs. 1847. 1851. 1857. 1860. 1864.

102) عقيدۀ منظومه Vs. 1846. 1856.

103) عقيدۀ منظومه Vs. 1860 lithogr. 4°.

نصبتّ نامہ s. عقيدہ نامہ

کتاب s. علم الحال

Handelstractat 1783. Beil. I, A. 22). عهد نامہ

104) کتاب عين العلم, ed. Göttwaldt. 1856.

غ

105) غره لك — 1853.

106) غره ليک 1861. d. i. Kalender 1851. غره نامہ

اوشبو غره نامہ ده روسيه ده بولغان يارمونکالار بلنور (107)
1853. 1855. 1861.

ف

108) فتح آيتى 1859.

109) کتاب الغرض الدائمى للبالغ والبالغة من مصنفات
1848. 4°. (محمد شريف بن داملا محمد)
الآخوند الميکروى

110) فضائل الشهور الخ 1854. 1856. 1857. 1858. 1859.
1860. 1861. 1863. 1866.

111) فضيلة آية الكرسي 1860; s. auch شمایل.

شرح s. فقہ کيدانى

112) کتاب مستطاب فوز النجات Vs. 1802. 1840. 1857.
Von Erdmann (Zeitschr. d. D. m. Ges. S. 749)
wird «Abdu-l-aziz Buratschew» als Übersetzer
aus dem Persischen angegeben; so auch bei Zen-
ker (I, 1476) und in der Biblioth. de Sacy
№ 1514. Dem ist nicht so.

ق

P. قانون زبان فارسى الخ von Abbas Kuli Aga Baki-

chanov; vergl. M^él. asiat. T. I, S. 164. Bull. hist.-phil. T. VII, № 3. Zenker II, 241.

قانون جدید (unter Katharina II. — Moskau? — Beil. I, A. 23).

— — St. Petersburg. Ibid. 24).

P. قانون نامه بازار مكاريه, Verordnungen, die Messe in Makariev betreffend. 1 Bogen lithogr. (2 Ex.).

Tatarisch: s. يارمنكه.

اكاره و كارخانه و معامله مهارتنه تشويق و غيرت — قانونلر و يرمكدن اوترو قفقاسيه جبعتنك مجلسنك ريسنك جانشينك عيساي درقواسوك تجربه لردن ممتازلو Tiflis. 1842. 8°. Записки Закавказскаго Общества поощренія сельской и мануфактурной промышленности и торговли, составленная Исправляющимъ должность Предсѣдателя Н. Тергукасовымъ.

اقرار s. قرارداد.

قانوننامه — Verordnungen für die krimischen Tataren. Beil. I, A. 28).

قانوننامه — Zoll- u. Handelsverordnungen 1817. Beil. I, C. 9).

113) A. القرآن شريف — 1803. 1807. 1809. 1816. 1820. 1821. 1832. 1835. 1838. 1839. 1842. 1843. 1844. 1845. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1861. 1862. 1864. 1866. Eine sehr schöne von Mulla Schah Ahmed b. Bajasid el-Kasany el-Mamaschy المامشى corrigirte

Ausgabe in gr. 8°. ist die im Jahre 1861 u. 1866. in fol. gedruckte.

Über die kasaner Ausgaben finde ich bei Fraehn in seinen Anmerkungen zu Schnurrer's Bibliotheca arabica folgende Bemerkungen:

S. 420: (haec editio Petropoli[tana]) Casani pluribus vicibus repetita est et haec edit. in folio iisdem typis sed detritis illis. Etiam nunc cum maxime repetitur, sed typis iisdem recenter fuis, sumtibus mercatoris Tatarī یونس.

S. 421: Per a. 1815 et 1816 facta est Casani nova editio Korani in folio cum glossis marginalibus. In extremâ paginâ haec leguntur: اوشال کلام شریف قزان ننک: پیروی کیلدی سودکارلر عبد الکریم وعبید الله بن محمد رحیم بنی یونس لرنک درجالتزیه نغم عباد المسلمین اوجون شهنشانک قزان غیمنازییه سی ننک آزییاتسکوی نام طبغخانه سیده خزینه لکدر باصمه اولنمشدور ۱۸۱۶ سنه ده وفي i. e. hic liber sacer, 'Abd - el - Kerimo et 'Ubeid - ul - laho filiis (lego بنی) Muhammed Rahimi, Junisidis (Junussow), mercatoribus primo sui ordinis collegio (Gilde) adscriptis, sumtu (lego خرجلریله)⁵⁴ fungentibus, in usum Muhammedanorum (rectius عباد الله المسلمین) in Gymnasii Caesarēi Kasanensis officinâ typographicâ (leg. طبعخانه) Asiaticâ ab Imperio [sumtibus publicis] (отъ казны, leg. خزینه) excusus est. Anno 1816 in urbe (leg. قلعه) Kasan.

Ich finde sehr häufig قلعه statt قلعه. In dieser Hinsicht sagt Fraehn in einer Anmerkung zu demselben

54) In den verschiedenen Ausgaben: خراجات ایله, خراجتیلله. D.

Buche S. 420, da wo Schnurrer Z. 8 von unten, Abu Ali liest: Perperam Schnurrerus legit ابو علي. Scribendum اوغلي. Non admodum observantes sunt Tataři Casanenses punctorum diacriticorum litteris ح et ع aut addendorum, aut non addendorum, siquidem et in pronuntiandis iis hoc puncto vel auctis vel eo destitutis nil discriminis faciant. Saepius tamen fit ut addant ubi omittendum erat, quam ut omittant, ubi addendum. Ille Abdulasis filius Tuktamisch idem est qui nomine gentilitio vulgo compellatur بوراشف, prouti etiam in fine libri فوز النجات. Extrema quum vertere non placuerit Schnurrero, qui quidem alias talia silentio transmittere non solet, addo: «Facta est impressio in urbe Kasan, anno europaeo 1803, finita autem virginis signi cael. die» et haec addo, quia qui in iis haerent vidi: برلا, ايله idem esse quod ايلان etc. (cum, in) uti dicunt ايرته برلا mane etc. porro کوننده scriptum esse pro کوننده s. کوننده. — So schreie auch die kasanischen Tataren *promiscue* باقرعان und باقرغان u. s. w.

Der St. Petersb. Koran ist äusserst selten. In dem «Supplement to Howell and Stewart's Catalogue of oriental literature for 1827», № 3249 ist der Preis dieser Ausgabe von 1787 zu 6 L. 6 Sh. angegeben und dazu die Anmerkung: This edition was executed at the expense of the Empress Catherine, under the superintendence of a learned Mollah, for the use of, and for the purpose of conciliating her Tartar subjects. The whole impression, with the exception of about 20 copies, was sent for distribution into the interior; but owing to the Mahometan prejudices against printed books, could not be got into circulation. — — About three

years ago, 15 copies were all that were known to be in circulation, or in the Imperial library.

Die kasaner Ausgabe vom Jahre 1817 kostete bei Dondey-Dupré (N. J. Asiat. XII, 1833.) 140 fr.

In dem Katalog der Bibliothek Langlés № 258, wird eine petersb. Ausgabe vom Jahre 1789 «avec des commentaires» angeführt.

In dem Katalog der de Sacy'schen Biblioth. № 1464: *Le Qoran*. (Pétersb. 1790.) Pet. in-fol.: «de peur que les Mahométans ne la (l'édition) repoussassent, comme venant des Chrétiens, on n'y a indiqué ni lieu ni date d'impression; il n'y a pas une lettre qui ne soit arabe, et l'on n'a même pas mis de signatures aux cahiers; toutefois on n'a pas songé au papier dont les marques sont des lettres russes et portent la date de 1789 et 1790». Auch dieses Exemplar hat die Endzugaben, welche sich in den von mir gesehenen St. Peterb. Koranen nicht finden.

Nach Schnurrer S. 420 und Wachler soll die Ausgabe in den Jahren 1790 und 1793 wiederholt worden sein; nach Zenker (I, № 1363) in d. J. 1790, 1793, 1796 u. 1798. Der Mulla, welcher die Ausgabe besorgte, wird von Georgi (Fundgruben d. Or. I, S. 130) und Schnurrer: Molla Usman Ismael, von Zenker: Molla Osman Ismaïl genannt. Fraehn a. a. O. bemerkt: Hic autem ملا عثمان بن اسماعيل vir arabice doctissimus, sacerdotis munere functus est dum viveret in pago تونتار, haud procul ab oppido Arsk sito.

Ferner bemerkt Fraehn zu: *non ungeret nisi sputo* S. 420: imo verte: quod neminem plagâ aliquâ per-

cussum palparet quin convaluerit (بَرئ); cf. de Muhammede in proœmio Bordae.

Ibid. zu: *et esse — glorioso*: Kur'anus quidem augetur epitheto العزيز, neutiquam vero العزيزى in ejus locum admitti potest. Nec adest العزيزى, sed للعزيزى, quod lam [ل] auctoris est. Verte meo periculo hunc in modum: «sumta haec glossa est e libro de raris et elegantioribus Kur'ani elocutionibus, cujus auctor est العزيزى; vid. Comment. mea de titulis etc. Chanorum hordae aur. p. 6, not. *).

Ein Befehl des Kaisers Paul I. vom 21. Dec. 1797 (Полное Собр. Закон. Т. XXIV, 18287) befiehlt «3600 in der asiatischen Kronsdruckerei gedruckte Exemplare des Koranes in arabischer Sprache zum Verkauf in die Gouvernements zu schicken, wo Muhammedaner wohnen, die Bücher hier (in St. Petersb.) nicht zu binden und den Preis für das Exemplar auf 6 Rub. 5 Kop. zu setzen.» Das scheint Zenker's Angabe zu bestätigen. Im dem Ukas wird der im J. 1796 gedruckte Koran gemeint sein.

Vergl. noch Götting. gelehrte Anz. St. 54, 5. April 1806; Hasse, Magazin für die bibl. or. Literatur, S. 253. Michaelis, N. Or. Bibl. VI, S. 29.

114) قرآن شریف تہلیل لری ودعاء عجایب الاستغفار و صلوات (1862. 1863. 1864. شریف و باشقہ شریف دعالر بیانندہ)

115) A. قرق حدیث کتابی. 1859. 1860.

دعاء قرنجہ s. قرنجہ دعاسی.

قریم یورتینہ واول طرفلارغہ دائر بولغان یرلیغلر و خطلر الخ

Matériaux pour servir à l'histoire du Khanat de Crimée etc., publ. par Véliaminof-Zernof. St. Petersb. 1864. 4°.

116) قصهٔ اختم, Vs. 1857.

117) بر ظالم غبار و عالم قاضی فی حق تعالی بر عالم اوغری ننگ قولینه گرفتار قیلب کوب دلیل لر برله قاضی فی رسوای 1857. جهان قیلغان قصه ترر

سلیمان قصه سی s. قصهٔ سلیمان

118) سيف الملك كتابی oder قصهٔ سيف الملك 1807. 1840. 1858.

119) كتاب مستطاب وشرف المأب فی قصة المنصور الخلاج, Vs. 1857. 1859.

120) قصة يوسف النبي oder پیغمبر 1839. 1842. 1846. 1847. 1852. 1853 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1861. 1863.

121) قصص الانبیا ربغوزی الخ, ed. Ilminski. 1859.

A. القصیدتان اللامیتان, ed. Fraehn. 1814.

رسالة s. قیافت نامه

ك

A. كتاب كاتيشيسس ای تعلیم "مسیحی" منتشر. Moskau 1859. 8°.

اورثودكس مشرق کلیسیاسی ننگ مفصل خرستیانلق کاتیخیزیسی در St. Petersb. 1863. 8°.

122) Karte der östlichen Erdkugel von Abdul-Hakim Abdurraschid Oghli. 1861.

كتاب ايها الولد — منبع فیض لایزالی حضرت AT. (123) —

- امام غزالی ره ننگ نصیحت نامه سی عجب مفید ومبارک
 الخ (Arab. mit tatar. Erklärung). 1847 4°. کتابدر الخ
 124) کتاب بخارزاده (فی بیان الاعتقادات والاخلاق
 1865. والاعمال)
 کتابچه سوال وجواب در بیان کلام الهی واعتقاد کلیسیای
 12°. (übers. von Kasem-Bek. Kasan. 1857). مسیحی
 125) Vs. 1859. هذا کتاب فی بیان معجزات النبی عم
 126) Vs. 1860. کتاب تجوید المسمی بتحفه الاولاد
 127) lithogr. 1860. 4°. هذا کتاب التّجوید
 کتاب ترکی او قومقدن وترجه ایلمکدن اوتری تالیف اولندی
 تغلیس غمنازییه سنگ معلمزدن غریغوروف ومیرزا
 شفیع صادق اوغلندن Tiflis. 1855. kl. 4°; s. unten
 Grigoriev.
 پند نامه s. کتاب حد یحد للشیخ عطار
 کتاب علم الحال St. Petersburg 1839, lithogr. Der Her-
 ausgeber Mulla Tarchan [d. i. frei von Abga-
 ben] Abdul-Wahid Sulaimanov (ابن سلیمان)
 wurde im Jahre 1840 zum Mufti von Orenburg
 ernannt. St. Petersb. Zeit. 1840. № 155.
 قصه s. کتاب سلیمانی باقرغانی
 128) 1865. کتاب اللباب A.
 129) 1853. 1856. 1857. 1858. 1859.
 سکز جنت الخ s. 1861;
 بر دوست s. کلام
 القرآن s. کلام شریف
 130) 1858. کلمة الشهادة الخ A.

131) 1848; s. auch
كلمة طيبة يعنى كلمة طيبة نك ترجمه سى
حروف.

— 132) 1862 كنح العرش —
فضيلة دعاء كنح العرش s. in
مهر شريف خاصيتلىرى

133) Vs. 1846. 1847. 1857. 1860.
كيسك باش كتابى
s. بيان. كينندن النخ

گ

134) 1864. كنچينه حكمت ابو على سينا

ل

كتاب. s. اللباب

135) 1845. لطائف خواجه نصر الدين افندى

م

1823. Astrachan. مبين الحقيقة كتابى

136) Vs. 1856. 1858. كتاب مجمع الاداب

137) 1859. مجمع الدعوات والاذكار النخ

138) 1850. 1851. 1852. 1853. 1856.
1857. 1858. 1859. مجمع الفضائل

* 1843. 1 Bogen. Moskau. (?) مجمع الفضائل

A. كتاب المحادثات فيما بين الفاحص والمومن فى استقامة
راى الكنيسة الجامعة الشرقية تُرجم من اللغة الروسية
الى اللغة العربية من الكاهن اغاييوس صليب المتوحد
وطبع بسعيه بدار طباعة الاكاديمية الايمبراطورية فى
مدينة بطرسبرج المحمية وذلك فى شهر تموز سنة ١٨٩٠

Übersetzung der Schrift des Metropolitens Phi-

laret in Moskau: Разговоры между испытующимъ и увѣреннымъ о православіи восточной греко-россійской церкви. Москва. 1841. (4te Ausg.) («Разговоры о православіи»).

- 139) Die Ankündigung der Herausgabe der Muhammedieh durch Kasem-Bek. Anf. معلوم اولسون کیم الخ. 1845.
- 140) کتاب مستطاب محمدیہ از تصنیفات قطب العارفین محمد کتابی الملقب بہ یازجی زادہ, ed. Kasem-Bek. Vs. Kasan. 1845. 4°.
- 141) رسالۂ محمدیہ للشیخ قطب العارفین محمد ابن کاتب چلبی, Vs. 1859. fol.
- 142) عزتو راشد افندی طرفندن سویلان مخاطبہ نفسیہ منظومہٴ نغیسہ سی در, Vs. 1863.
- 143) A. کتاب مختصر الوقایۃ فی مسائل الہدایۃ الخ, ed. Kasem-Bek ۱۲۶۰=1844. Einleitung: Мюхтесеръ-юль-Викгаеъ u. s. w. Kasan. 1845. kl. 4°.
- 144) 1858. مخزن الاسرار. Herausgegeben von Gottwaldt; s. Zeitsch. d. D. m. Gesellsch. Bd. XIII, S. 503, und Zenker II, 1212.
- 145) * مدیکا فیلانطروپچسکوی اسملو مشورت اطبّا دوان شریفلریننک تصنیفی ایله صغرلرده اولنان چچکاری شول آدمیلرداکی طبیعی چچکنک یوغنچلو آغر قلربنی دفع ایلامکچون معّا یابشوروب صانچہ خلاص اولنماقنک امکینتلیری الخ.

Eine von der medico-philanthropischen Gesellschaft in St. Petersburg 1803 herausgegebene

und von Ibrahim Chalfin ins Tatarische übersetzte Abhandlung über die Nützlichkeit und Anwendung der Kuhpockenimpfung. Kasan. 1811. 8°.

Zenker (II, 959) nennt als Übersetzer ins Osttürkische Fedor Wolkoff. Das war aber nur der, welcher sich auf dem Widmungsblatt als Herausgeber (издатель) nennt.

146) المدينة المنورة نورها الله تعالى الى يوم القيمة (Lithogr. Abbildung).

P. مراد العارفين از تاليفات شيخ الله بار صوفي Vs. In Moskau lithogr. 1859.

147) PT. مراد العارفين (شرح), Kasan. 1860. 8°. Der Verfasser ist der noch jetzt im Dorfe Atneh lebende Mulla Abdul-Hakim b. Abdurraschid. Gottw.

148) PT. مراد العارفين (شرح) — verschieden von dem vorigen — auf desselben Mulla's Kosten. Kasan. 1864. K.

مفتاح الجنة s. مزارا قلى.

— 149) مرشد المتاهلين 1865.

مسيحي لار (?) تعالى نيك ابتداسى الخ Kasan? 1832. 8°. كتاب s. معجزات النبى.

150) كتاب معرفت نامہ تاليف شيخ ابراهيم حقى 1845.

A. Древнія Арабскія стихотворенія извѣстныя подъ именемъ Моаллакаты и пр., изд. Алекс. Болдыревымъ. Москва. 1832. 8°.

151) مزارا قلى علم حال تعبير اولنان مفتاح — مفتاح الجنة 1862. الجنة نام كتاب هم جواهر الاسلام الخ

- 152) الملكة المكرمة شرفها الله تعالى الى يوم القيمة (Lithogr. Abbildung).
 153) 1846. 1851. 1859. مليكه كتابى
 A. منشور — Diplom für den Mufti von Orenburg. 1814.
 Beil. I, A. 30).
 154) 8°. موسى نينك ايلك كتابى Astrachan. 1819.
 Vs. 1851. كتاب شرف ماءب مولود شريف النبى
 1855. 1859. 1861.
 155) A. 1850. 1851. 1852. 1854. 1856.
 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863.
 1864. 1866.
 156) AT. 1850. 1851. مهر شريف خاصيتلى برلان الخ
 1857. 1859. 1861. 1862. 1866.
 157) 1845. kl. 4°. رساله مهمه
 158) 1860. 1862. 1866; s. رساله. كتاب مهمه المسلمين
 P. 1835. 8°. (Zenker II, كتاب ميزان الحق
 1281). Es erschien in dritter verbesserter Auf-
 lage in Agra 1849. 8°. (Ibid. № 1282).

ن

- كتاب ايها الولد, von Ghassaly. 1847; s. ناصحات.
 1860; s. unten Насыровъ 1860. نحو كتابى
 — Aufruf an die französische Armee, 1814.
 Beil. I, A. 14, b). ندا وخبر الخ
 159) 1853. 1855. 1858. 1865. كتاب نصيحت الصالحين
 160) امام غزالى رحمة الله عليه نيك بر شاكردينه نصيحت
 ۱۲۷۴ = 1857, 8. قيلغان رساله سى نيك ترجمه سى دور
 1853. نصيحت نامه وعقيدہ نامه 161)

Beil. I, A. 20). نظامات سیاسیه الخ

رساله s. نفس متعلّم الخ

رساله نور نامه یعنی حضرت رسول عم نوری ننگ نه (162)
1851. 1857. طریقہ یاراتلونی و خاصیتلرین بیان ایدر
1858. 1859. 1862. 1866.

o

163) A. هفتیک شریف 1803. 1807—1809. 1816. 1821.
1823. 1833. 1835 — 1839. 1841 — 1844.
1845 — 1847. 1850 — 1862 — 1864. 1866.

In den schon erwähnten Ergänzungen zu Schnurrer's *Bibliotheca arabica* findet sich folgende Bemerkung Fraehn's (S. 422) zur ersten Ausgabe des هفتیک.

Edit. 1^a. a. 1801 in-8°, extremo loco, post بیان
quae cum iis, بیان سجدة التلاوة et تلاوة القرآن
quae ad calcem editionis Petrop. et Casan. to-
tius Corani exstant, eadem sunt, haec habet:

شوکتلو عنایتلو و مرحمتلو رعیت پروری شاهز ایمرطور
اعظم حضرتلرندن بو اقل العباد عبد العزیز طوقتامش
اوغلی اطفاللریمز اوچون اوشبو هفت یکنک ترکیب
ونظامی ایله باصمه قیلماق اوچون فرمان همایونه سبب
اولدوقمهزه اوقوبانلاردان ومنفعت آلانلاردان خیر دعاء
ایله یاد اولماغم مرجو دور-شهر قزانک باصمه اولنمشدور
سنه ۱۸۰۱ رومیہ ایلان

Ed. 2da. (ایکنچی کره) in-4° a. 1807.

Ed. 3da. (اوچونچی کره) in-8° a. 1808.

Sonderbar genug führt Fraehn in den Opp.

post. msc. LXIV: «Übersicht der Orientalischen Litteratur in Russland», S. 46 die Ausgabe von 1801 nicht an: *Heftijek Kasani* a. 1803. 1807. 1808. 1809. 1821. 1822 et 1823.

A. هفتيك شريف, St. Petersburg. 1847. هفتيك, Moskau. 1847.

164) AT. هفتيك تفسيرى تصنيف تاج الدين 1859. 1863.

165) الخ هفتيك تفسيرى 1864.

166) Id. تصنيف بهادر شاه كيناوى — 1859. 1860.

167) هفتيك تفسيرى 1861. 1862.

و

دعا. 1861, وبا دعاسى.

بركلى, s. وصيت.

كلمة الشهادة, s. وفق الاسم الاعظم.

1857. وقت سحر كتابى (168).

ى

يارمنكه قانونى, Verordnungen für den Makariever Jahrmarkt. (3 Ex.); s. قانون نامه.

دعا. s. يانغه تاغو اوچون دعا لار.

حروف, s. يانكاسباق اوقى باشلاغان الخ.

1851. ياسين — ياسين شريف.
169) A. { يس شريف oder يس 1850. 1851 — 1853.
1856.

170) P. { يك حكايت 1861.
يك حكايت كتابى 1846.

قصه يوسف, q. v. = يوسف 1846. 1847. u. s. w. و زليخا

برليغ — ein Billet oder Gränzschein. Beil. I, A. 27).

برليغ — И. Н. Березина, Ханскіе ярлыки. I. Ярлыкъ Тохтамышъ Хана къ Ягайлу. Изд. кн. Оболенскимъ. Казань. 1850. 8°. II. Тарханные ярлыки Тохтамышъ, Тимуръ Кутлуга и Сеадетъ-Гирея и пр. Казань. 1851. 8°. III. Внутреннее устройство Золотой Орды. С. Петерб. 1850. 8°. IV. Тарханные ярлыки данные Ханами Золотой Орды Русскому духовенству. Казань. 1852. 8°.

— Ярлыки Тохтамышъ и Сеадетъ-Герая, въ литографированныхъ снимкахъ работы К. Я. Тромолина, съ транскрипціею и переводомъ Я. О. Ярцова, съ введеніемъ и примѣчаніями В. В. Григорьева. Одесса. 1844. 4°. ⁵⁵⁾

Manifeste, Ukase u. s. w.

Peter I. Manifest vom Febr. 1711, betreffend den Krieg gegen die Türkei. Gravirt. Moskau? Beil. I, A. 18).

» » » vom 15. Tamus (Juli) 1722. Beil. I, A. 19).

Katharina II. Ukas vom 8. April 1782, Ibid. I, A. 21).

» » » » 26. Mai 1784. Ibid. 25).

55) Von eigens gedruckten Erklärungen türkisch-tatarischer Inschriften führe ich an:

- 1) Каземъ - Бекъ, Объясненіе восточныхъ надписей (aus Т. III. Учен. Зап. Имп. Акад. Наукъ. 1865). 8°.
- 2) Вельяминовъ - Зерновъ, Памятникъ съ Арабско - Татарскою надписью въ Башкиріи. 1857. 8°. (Труды Имп. Археол. Общ. Т. IV, 1859, S. 257).
- 3) Фейзъ - Хановъ, Три надгробныхъ Булгарскихъ надписи. (IV Т. Извѣст. Имп. Археол. Общества. 1863). 8°.

- Alexander I. Manifest vom 6. Juli 1812, Beil. I, A. 8).
» » » » 6. Dec. 1813. Ib. 9) u. 10).
» » » » 30. Aug. 1814. Ibid. 12).
Nikolai I. Ukas vom 28. Sept. 1827. Beil. I, A. 28).
-

Einladungen von Seiten des Rectors und Senats der kasan. Universität. 1814 und 1816. Beil. I, A. 15 — 16). Die letztere Einladung (von 1816) ist neuerdings wieder abgedruckt worden.

Aufforderung zur Subscription auf den Koran u. s. w. 1814. Ibid. 2).

Über Murink's Opodeldoc. Ibid. 4).

P. u. T. Gedichte von Mirsa Dschafar. Beil. I, A. 31 — 32).

Xenophontov, Türkische und tatarische Sprichwörter. Ibid. C. 4).

Verschiedene Papiere, die Erlernung der türk. und tatar. Sprache betreffend. Ibid. 5).

Russisch-tatar. Wörterbuch. Ibid. 6).

Saïd Chalfin's Russisch-tatar. Wörterbuch. Ibid. 7).

Kirgisica. Ibid. 10).

Von dem Kriegsmanifest gegen Persien, welches im Jahre 1721 — 22 in einer vom Fürsten Demetrius Cantemir dazu eingerichteten kleinen türkischen Druckerei in tatarischer, türkischer und persischer Sprache gedruckt wurde (s. Müller, Samml. Russ. Gesch. Bd. 7, S. 214 — 5) ist mir nur ein türkisches Exemplar zu Augen gekommen. S. Beil. I, A. 19).

S. noch: Акты собранные Кавказскою Археологическою Коммиссією. Т. I. Тифлисъ. 1866. fol.

Aus diesem Register, dem chronologischen Verzeichniss, so wie aus den andern noch angeführten Schriften geht hervor, dass es an Hülfsmitteln zur Erlernung der türkischen und tatarischen Sprache, auch nach verschiedenen Dialecten, nicht fehlt. Ich lasse hier zur leichteren Übersicht noch ein Verzeichniss solcher im russischen Reiche herausgegebenen Hülfsmittel, im Ganzen chronologisch zusammengestellt, folgen⁵⁶).

Турецкая грамматика, или краткій и легчайшій способъ къ изученію Турецкаго языка. Перев. съ французскаго. С. Петерб. 1776. 8°.

Grammaire Turque etc. — Турецкая грамматика и пр. Перев. съ французскаго языка Р. Габлицлемъ. Въ Москвѣ 1777. 8°.

Хальфинъ (Сагитъ), Азбука Татарскаго языка. Москва. 1778. 8°. Im tatar. Titel البيف بى النخ nennt sich der Verfasser سعيد حلفه اوغلى, und قلعه = قلعه die Stadt.

Гигановъ (Юсифъ), Грамматика Татарскаго языка. С. Петерб. 1801. 4°.

—— Слова коренныя, нужнѣйшія къ свѣденію для обученія Татарскому языку. Ibid. a. eod.

Ніятъ Бак. Атнометевъ, Букварь Татарскаго и Арабскаго письма и пр. сочиненный Бухарцомъ Ніятъ Бакою Атнометевымъ, подъ руководствомъ и пр. Юсифа Гиганова. С. Петерб. 1802. 4°.

56) Vergl. Übersicht der tatarischen Grammatiken von *. (Zeitschrift d. D. m. Gesellsch. Bd. XIII, S. 501).

Гигановъ (І.), Словарь Россійско-Татарскій. С. Петерб. 1804⁵⁷). 4⁰.

Хальфинъ (Ибрагимъ⁵⁸), Азбука и грамматика Татарскаго языка съ правилами Арабскаго чтенія. Казань. 1809. 8⁰.

Троянскій (Ал.), Краткая Татарская грамматика. С. Петерб. 1814. 4⁰.

Хальфинъ (Ибр.), Жизнь Джингизхана и пр. Казань. 1819 — 22. 8⁰.

Троянскій (Ал.), Краткая Татарская грамматика, Казань. 1824. 4⁰.

Сенковскій, Карманная книга для Русскихъ воиновъ въ Турецкихъ походахъ. С. Петерб. 1828. 8⁰.

Rhasis, Vocabulaire françois-turc. St. Peterb. 1828 — 1829. 4⁰.

Троянскій (Алекс.), Словарь Татарскаго языка. Казань. 1833 — 1835. 4⁰.

Начертаніе Чувашскаго языка, и словарь. Казань. 1836. 8⁰.

Михайловъ (Спирид.), Чувашскіе разговоры и сказки. Казань. 1853. Vergl. Сочиненія принадлежащія къ грамматикѣ Чувашскаго языка. 1772. 8⁰.

Басни и повѣсти для первоначальнаго чтенія. Переведены съ Персидскаго и отчасти составлены вновь на Татарскомъ языкѣ. Тифлисъ. 1839. 4⁰.

Каземъ-Бекъ (Алекс.), Грамматика Турецко-Татарскаго языка. Казань. 1839. 8.

57) Ich finde ein: Букварь на Россійскомъ и Татарскомъ языкахъ. Москва 1804. 8⁰ — (Fraehn. Opp. post. msc. LXIV) — erwähnt, habe das Buch aber nie gesehen.

58) So nach Fraehn, Kowalevsky (Übersicht, Kasan. 1842) u. A. Nach der in Anmerk. 56) genannten «Übersicht» wäre der eigentliche Verfasser Said Chalfin.

Ивановъ (Март.), Татарская грамматика. Казань. 1842. 8°.

—— Татарская хрестоматія. Ibid. е. а.

Handjéri (Alex.), Dictionnaire français-arabe-persan et turc etc. à Moscou. 1840 — 41. 3 voll. 4°.

Будаговъ (Л.), Турецко-Татарскій букварь. Тифлисъ. 1844. 4°.

Каземъ-Бекъ (Алекс.), Общая грамматика Турецко-Татарскаго языка. 2-е изд. Казань. 1846. 8°, übersetzt von Zenker, Leipzig. 1848. 8°.

Макаровъ (Т.), Татарская грамматика Кавказскаго нарѣчія. Тифлисъ. 1848. 8°.

Berezine (E.), Recherchès sur les dialectes musulmans. 1. P. Système des dialectes Turcs. 1848. 8°.

№ II.: Recherches sur les dialectes Persans. 1853. 8°. Hier seien auch desselben Дополненія къ Тюркской грамматикѣ. С. П. 1846 и. Grammatik der persischen Sprache (Грамматика Персидскаго языка. Казань. 1853. 8°.) erwähnt.

Böhtlingk (O.), Kritische Bemerkungen zur zweiten Ausgabe von Kasem - Bek's türkisch-tatarischer Grammatik. St. Petersburg. 1848. 8°. (S. Bull. hist. phil. T. V).

—— Zur türkisch-tatarischen Grammatik. Ibid. T. VI. 1849. Mém. asiat. T. I, S. 114.

Абдъ-эль-Рахманъ Челеби Крымъ Ховаджа (in der Unterschrift: Хаваджа), Татарско-Русскіе разговоры. Казань. 1850⁵⁹). 4°.

Ильминскій (Н.), Русская азбука на Татарскомъ языкѣ. Казань. 1850.

59) Nach der eben genannten «Übersicht» erschien das Buch 1853. Die Censur unseres Ex.: 1850; s. Anm. 24.

- Böhtlingk (O.), Über die Sprache der Jakuten. St. Petersburg. 1851. 2 Voll. 4°. — Zur jakutischen Grammatik. Mém. As. T. III. 1859. S. 643.
- Вагабовъ (واہاب بن Wahhabov, auch Wahharov), Русско - Татарская азбука. Казань. 1852, 1856, 1860 и 1862. 8°.
- Каземъ-Бекъ (Ал.), Учебныя пособія для временнаго курса Турецкаго языка и пр. С. Петерб. 1854. lithogr. fol.
- Kellgren (H.), Om Affix-Pronomen i Arabiskan, Persiskan och Turkiskan u. s. w. Helsingfors. 1854. 8°.
- قواعد عثمانیه, Grammatik der Osmanischen Sprache u. s. w., bearbeitet von H. Kellgren. Helsingfors. 1855, 8°.
- Григорьевъ, И.) и Мирза Шафи Садыковъ, کتاب ترکی اقومقدن وترجه ایلکدن اوتری الخ; s. d. Reg. s. v. کتاب — Извлечение изъ пространной Хрестоматіи Татарскаго Азербиджанскаго нарѣчія. Тифлисъ. 1855. kl. 4°.
- Цилоссани (I. A.), Новые разговоры на Россійскомъ, Французскомъ, Турецкомъ и Татарскомъ языкахъ. *Nouveaux dialogues* etc. Par M. I. L. Tsilossany. Тифлисъ. 1856. 4°.
- Castrén (Al.), Versuch einer Koibalischen und Karagassischen Sprachlehre u. s. w. Herausg. von A. Schiefner. St. Petersburg. 1857. 8°. Vergl. Schiefner (A.), Heldensagen der Minussinschen Tataren, St. Petersburg. 1859. 8°. Einl. S. VIII.
- (Протоіерей Іоак. Романовъ) Татарскій букварь, составл. П. І. Р. — С. Петерб. 1854, изд. 2-е 1856 и 3-е изд. 1860. 8°.
- Будаговъ (Л.), Практическое руководство Турецко-

- Татарскаго Адербиджанскаго нарѣчія. Москва. 1857. 8^о.
- Березинъ (И.). Турецкая хрестоматія. Казань. 1857. 8^о.
- Махмудовъ, Практическое руководство къ изученію Татарскаго языка. Казань. 1857. 8^о.
- Хитровъ (Д.), Краткая грамматика Якутскаго языка. Москва. 1858. 8^о.
- Мухлинскій (Ант.), Османская хрестоматія. С. Петерб. 1858 — 9. 8^о.
- Выборъ Турецкихъ статей для начальнаго перевода, съ грамматическимъ разборомъ и пр. С. Петерб. 1858. 8^о.
- Кукляшевъ (Салихъ Джанъ), Татарская хрестоматія. Казань. 1859. 8^о.
- Словарь къ Татарской хрестоматіи. Казань. 1859. 8^о.
- Бекчуринъ (Миръ-Салихъ), Начальное руководство къ изученію Арабскаго, Персидскаго и Татарскаго языковъ. Казань. 1859. 8^о.
- Ильминскій (Ник.), 1) Zur tatarischen Lautlehre. Mém. As. T. III, 1858. S. 476. — 2) Über die Sprache der Turkmenen. Mém. As. T. IV. S. 63. 1860. Матеріалы къ изученію Киргизскаго нарѣчія. Казань. 1861. 8^о.
- Самоучитель Русской грамоты для Киргизовъ. Ibid. 1861. 8.
- Матеріалы для Джагатайскаго спряженія изъ Баберъ-намэ. Пб. 1865. 8^о.
- Учащательная форма Татарскихъ глаголовъ. 1863. in: Ученыя Записки Им. Каз. Универс. 1865.
- Цилоссани (П. Л.), Самоучитель Мусульманской азбуки и пр. Тифлисъ. 1862. 4^о; s. نفس متعلم الخ.

Мельгуновъ (Гр.), О южномъ берегѣ Каспійскаго моря, С. Петерб. 1863, S. 325: Туркменскія письма.

Насыровъ (К.— عبد القيوم عبد الناصر اوغلى —), Краткая Татарская грамматика. Казань 1860. 8°.

(Мулла Хусейнъ) Фейзъ-Хановъ, Краткая учебная грамматика Татарскаго языка. С. Петерб. 1862. fol. (lithograph.).

Лазаревъ (Л. М.), Турецко-Татарско-Русскій словарь нарѣчій: Османскаго, Крымскаго и Кавказскаго, съ приложеніемъ краткой грамматики. Москва. 1864. kl. 8°.

Вагаповъ (К.), Самоучитель для Русскихъ по Татарски и для Татаръ по Русски. Казань. 1865. 8°.

Лазаревъ (Л. М.). Сравнительная хрестоматія Турецкаго языка нарѣчій Османлы и Азербиджана и пр. Москва. 1866. 8°.

Radloff (W.), Die Sprachen der Türkischen Stämme Süd-Sibiriens u. s. w. 1. Abth. St. Petersburg. 1866.

—

12. Januar 1867. Nachträglich sind dem Museum noch zugekommen:

- 1) Eine Schrift (fast nach der Weise der شرائط ايمان), enthaltend a) das russische Alphabet und b) den kleinen Katechismus, russisch und tatarisch: Начальное оученіе челоѣкъмъ, хотѣющимъ оучитися книгъ вѣстѣвеннаго писанія etc.: Сокращенный катихизисъ, переведенный на Татарской ѣзыкъ и пр. въ Казанской Академіи, 1803 года. — Мюхтасарланмъшъ катихизисъ (i. e. مختصر لنمش کاتخیزیس) и пр. für getaufte Tataren. Kasan. 1803. 8°.

- 2) Священная исторія отъ сотворенія міра до кончины Іосифа, по книгѣ Бытія, изложенная на народномъ Татарскомъ языкѣ. — Бу княгя Алланынъ тюбъ княгясиннянъ кючирибъ алганъ. Казань. 1863. 16⁰. Biblische Geschichte von Erschaffung der Welt bis zum Tode Joseph's.
- 3) Букварь, правоученія, молитвы, краткая священная исторія и сокращенный катихизисъ. На народномъ Татарскомъ языкѣ. Изд. II-е, исправл. — Бу княгя языуга уйрятя, аннанъ ары габрять угють биря, и пр. Казань. 1864. 8⁰. ABC, Sittenlehren, Gebete, kurze h. Geschichte und kurzgefasster Katechismus.
- 4) Книга Премудрости Ісуса сына Сирахова, переложенная на народный Татарскій языкъ. Акылъ Биря Турганъ Княгя. Казань. 1864. 32⁰. Das Buch der Weisheit von Jesus Sirach.
- 5) Святое Евангеліе Господа нашего Ісуса Христа. На народномъ Татарскомъ языкѣ — Безненъ Ходай Ісусъ Христоснынъ чынъ Евангеліесе. Казань. 1866. 16⁰. Das h. Evangelium unseres Herrn Jesus Christus. (Matthaeus).

Die vier letzten «in der tatarischen Volkssprache» geschriebenen Schriften sind mit russischen Buchstaben gedruckt.
